

**Smerom k inkluzívnym postupom a podpore pozitívneho správania vo
vzdelávaní a sociálnej práci**

Smerom k inkluzívnym postupom a podpore pozitívneho správania v
vzdelávaní a sociálnej práci

Country reports
Správy z jednotlivých krajín

Alina Ivanenko¹, Alla Moskalets², Kateryna Ivanova², Lucia Mikurčíková³, Ivana Trellova³,
Evgenia Panichevska⁴, Teuta Ramadani Rasimi⁵, Monika Suchowejska⁶, Nataliia Zavarova⁷.

¹Donbas State Pedagogical University (DSPU)

²Masarykova univerzita

³Univerzita v Prešove

⁴NTUU Igor Sikorsky Kyjevský polytechnický inštitút

⁵Univerzita v Tetove

⁶Univerzita sociálnych a humanitných vied SWPS

⁷Regionálna akadémia ďalšieho vzdelávania v Odese (ORAIE)

Obsah

Všeobecné informácie o projekte.....	3
Súčasný stav inkluzívnej legislatívy v krajinách V4, Ukrajine a Severnom Macedónsku.....	5
Inkluzívna legislatíva	5
Česká republika	5
Slovensko.....	8
Severná Macedónia.....	9
Poľsko	12
Ukrajina	14
Odborná príprava špecialistov v oblasti špeciálnej pedagogiky, psychológie a sociálnej práce	16
Česko	16
Slovensko.....	19
Severná Macedónia.....	21
Poľsko	23
Ukrajina	25
Rozvoj aplikovanej behaviorálnej analýzy	29
Prehľad histórie ABA v Európe a jej uznanie.....	29
Vývoj a súčasný stav aplikovanej behaviorálnej analýzy v partnerských krajinách	31
Česká republika	31
Slovensko.....	32
Severná Macedónsko	34
Poľsko.....	35
Ukrajina	36
Úloha aplikovanej behaviorálnej analýzy v inklúzii.....	38
Výsledky rozhovorov s odborníkmi o ich skúsenostiach s inkluzívnymi prostredím a behaviorálnymi programami	39
Prieskum potenciálnych školiteľov.....	39
Záver	43
Porovnanie prístupov k inkluzívnemu vzdelávaniu a behaviorálnym programom v partnerských krajinách.....	44
Nadväzujúce activity.....	45
Odkazy	48

Všeobecné informácie o projekte

Projekt „Smerom k inkluzívnym postupom a podpore pozitívneho správania vo vzdelávaní a sociálnej práci“ sa zameriava na potrebu zlepšiť inkluzívne vzdelávanie a sociálne služby na Ukrajine, v Severnom Macedónsku a v krajinách Vyšehradskej štvorice (V4). Hlavným cieľom projektu je integrovať osvedčené postupy z partnerských krajín a vyvinúť vzdelávacie programy pre akademických pracovníkov a pedagógov pôsobiach vo vysokoškolskom vzdelávaní na Ukrajine a v Severnom Macedónsku.

Cieľom iniciatívy je rozšíriť vedomosti a zručnosti účastníkov školení v oblasti moderných prístupov založených na behaviorálnych vedách (napr. aplikovaná behaviorálna analýza – ABA) a zlepšiť kvalitu inkluzívnych procesov a podpory pre ľudí s poruchami neurovývinu a problémovým správaním.

Agresia Ruska voči Ukrajine mala hlboký vplyv na vzdelávací systém krajiny. Tradičné vzdelávacie programy pre učiteľov a sociálnych pracovníkov často nezahŕňajú moderné stratégie a technológie potrebné na prácu s deťmi so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v inkluzívnom prostredí, najmä s deťmi s vážnymi poruchami správania (Afuzova, 2021).

Podobná situácia pretrváva v Severnom Macedónsku, kde odborníci v oblasti inkluzívneho vzdelávania – najmä tí z albánskej menšiny – čelia výzvam v dôsledku obmedzenej dostupnosti učebných materiálov v albánskom jazyku.

Do začiatku roka 2023 ušlo z Ukrajiny viac ako 1,8 milióna detí, zatiaľ čo 2,5 milióna detí bolo vnútorne vysídlených (UNICEF, 2023). Ozbrojený konflikt mal významný vplyv na sektor vzdelávania: mnoho škôl a zariadení špeciálneho vzdelávania bolo zničených alebo vážne poškodených. V období od augusta 2022 do januára 2023 bolo úplne zničených 61 vzdelávacích inštitúcií a ďalších 118 bolo poškodených.

Deti so zdravotným postihnutím čelia pri presídlení ďalším prekážkam, najmä kvôli nedostatku bezbariérových zariadení a špecializovanej starostlivosti. Podľa štatistík Ministerstva školstva a vedy Ukrajiny (1. december 2023) viac ako 60 % riaditeľov vzdelávacích inštitúcií uviedlo, že aj počas výnimočného stavu deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami naďalej navštevovali ich zariadenia. Približne 20 % riaditeľov uviedlo, že tieto deti sa vzdelávali na diaľku, a 13 % škôl kombinovalo prezenčné a diaľkové vzdelávanie. Menšia časť uviedla, že deti opustili Ukrajinu alebo že výučbu zabezpečoval asistent učiteľa formou domácich návštev.

Väčšina týchto rodín našla útočisko v krajinách V4, niektoré sa presťahovali aj do Severného Macedónska. Podľa odhadov Organizácie Spojených národov (OSN) sa v zahraničí nachádza 6,33 milióna ukrajinských občanov (bez detí). Na základe koeficientu Eurostatu (33,4 % detí) možno odhadnúť, že približne 2,1 milióna ukrajinských detí sa nachádza mimo Ukrajiny. V rámci Európskej únie deti tvoria 33,4 % z 4,24 milióna ľudí, ktorým bola udelená dočasná ochrana, čo predstavuje najmenej 1,4 milióna detí.

Tieto čísla však nezahŕňajú údaje z krajín ako Spojené kráľovstvo, Spojené štáty alebo Kanada a v niektorých prípadoch (napr. vo Francúzsku) nie sú k dispozícii štatistiky rozdelené podľa veku. Skutočný počet ukrajinských detí v zahraničí je preto pravdepodobne vyšší, ako uvádzajú oficiálne zdroje. Okrem toho chýbajú spoľahlivé údaje o počte detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami (SEN) v ukrajinskej diaspóre.

V rámci projektu bude vyvinutý nový vzdelávací program založený na empiricky overených stratégiách na podporu sociálne adaptívneho správania. Program sa zameria na školenie zamestnancov univerzít v používaní programových materiálov a šírenie poznatkov o účinných prístupoch k inkluzívnej praxi.

Školenie bude poskytnuté zamestnancom ukrajinských a severomacedónskych univerzít, ktorí následne vyškolia študentov pripravujúcich sa na kariéru v predškolskom, primárnom alebo sociálnom vzdelávaní. Program bude tiež prispôsobený na implementáciu v krajinách V4 s cieľom posilniť odbornú prípravu učiteľov, psychologov a sociálnych pracovníkov v oblasti inkluzívnej praxe a podpory pozitívneho správania.

Súčasný stav inkluzívnej legislatívy v krajinách V4, Ukrajine a Severnom Macedónsku

Inkluzívna legislatíva

V júni 1994 sa zástupcovia 92 vlád a 25 medzinárodných organizácií zišli v španielskej Salamance na Svetovej konferencii o vzdelávaní osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Výsledkom stretnutia bolo prijatie Salamanskej deklarácie, ktorá potvrdila globálny záväzok k princípu „vzdelávania pre všetkých“ a zdôraznila nevyhnutnosť a naliehavosť zabezpečenia prístupu k vzdelávaniu pre všetky deti, mladých ľudí a dospelých „v rámci bežného vzdelávacieho systému“ (UNESCO, 1994).

V deklarácii sa uvádza, že deťom so špeciálnymi vzdelávacími potrebami musí byť zaručený prístup do bežných škôl. Uvádza sa v nej tiež, že bežné školy zamerané na inklúziu sú najefektívnejším prostriedkom boja proti diskriminačným postojom, posilňovania sociálnej súdržnosti a budovania inkluzívnej spoločnosti. Takéto školy tiež prispievajú k zabezpečeniu kvalitného vzdelávania pre všetkých a zvyšujú efektívnosť a nákladovú udržateľnosť vzdelávacích systémov.

Prijatie Salamanskej deklarácie viedlo k implementácii celého radu právnych predpisov a zmien a doplnení v krajinách, ktoré deklaráciu ratifikovali v nasledujúcich rokoch. Tieto legislatívne rámce sa stali základom pre rozvoj inkluzívnych vzdelávacích politík v krajinách Vyšehradskej skupiny, na Ukrajine a v Severnom Macedónsku a naďalej zostávajú kľúčovým referenčným bodom pre rozvoj stratégií v oblasti vzdelávania ľudí so špeciálnymi potrebami.

Česká republika

Hlavným cieľom inkluzívneho vzdelávania v Českej republike je vytvoriť podmienky, ktoré podporujú rozvoj každého jednotlivca a umožňujú plnú integráciu osôb so zdravotným postihnutím do všetkých oblastí spoločenského života na rovnakom základe ako ostatným. Inkluzívne vzdelávanie je súbor vzdelávacích služieb garantovaných štátom, založených na princípoch nediskriminácie, rešpektovania ľudskej rozmanitosti, aktívnej účasti a rovnakého prístupu pre všetkých účastníkov vzdelávacieho procesu.

Česká legislatíva týkajúca sa osôb s mentálnym postihnutím sa zameriava predovšetkým na ochranu ich práv, podporu sociálneho začlenenia a zabezpečenie prístupu k primeranej podpore a službám. Nasledujúci prehľad sumarizuje kľúčové právne a strategické dokumenty v tejto oblasti:

- Zákon č. 198/2009 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní a právnych prostriedkoch ochrany pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon)

Zakazuje diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia – vrátane mentálneho postihnutia – v oblastiach ako zamestnanosť, vzdelávanie, zdravotná starostlivosť a prístup k tovarom a službám. Zaručuje, že osoby s mentálnym postihnutím majú rovnaké práva a príležitosti vo všetkých oblastiach života.

- Zákon č. 108/2006 Z. z. o sociálnych službách

Upravuje systém poskytovania sociálnych služieb, ktoré podporujú osoby s mentálnym postihnutím prostredníctvom osobnej asistencie, denných centier, chráneného bývania a iných foriem pomoci. Cieľom je umožniť týmto osobám dosiahnuť čo najvyššiu mieru nezávislosti a integrácie do spoločnosti.

- Zákon č. 561/2004 Z. z., školský zákon

Vytvára rámec pre inkluzívne vzdelávanie a zabezpečuje prístup k bežnému vzdelávaniu pre deti s mentálnym postihnutím. Ukladá povinnosť vytvárať individuálne vzdelávacie plány (IEP), poskytovať špeciálnu pedagogickú podporu a prispôbovať vzdelávacie podmienky tak, aby integrácia žiakov do bežných škôl bola efektívna a udržateľná.

- Politika zamestnanosti osôb so zdravotným postihnutím

Česká republika implementuje rad opatrení na podporu zamestnávania osôb s mentálnym postihnutím, vrátane finančných stimulov pre zamestnávateľov, odborného vzdelávania a chránených dielní, ktoré ponúkajú pracovné príležitosti v podpornom prostredí.

- Občiansky zákonník (zákon č. 89/2012 Z. z.) – opatrovníctvo a právna spôsobilosť

Obsahuje ustanovenia o opatrovníctve a podporovanom rozhodovaní, ktorých cieľom je chrániť práva osôb s mentálnym postihnutím a zároveň posilniť ich autonómiu a schopnosť samostatne rozhodovať.

- Zdravotná starostlivosť a reforma psychiatrických služieb

Legislatíva zabezpečuje prístup k primeranej zdravotnej starostlivosti pre osoby s mentálnym postihnutím, vrátane psychiatrickej, psychologickkej a rehabilitačnej starostlivosti. Reforma

duševného zdravia sa zameriava na rozvoj komunitných služieb a obmedzenie ústavnej starostlivosti.

- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD)

Česká republika je signatárom tohto dohovoru, ktorý zaväzuje štát rešpektovať práva osôb so zdravotným postihnutím, vrátane práva na vzdelanie, zamestnanie, nezávislý život a účasť na živote spoločnosti. CRPD mal významný vplyv na vnútroštátnu legislatívu a strategické dokumenty v oblasti inklúzie.

- Národné akčné plány na podporu osôb so zdravotným postihnutím

Česká vláda pravidelne schvaľuje strategické plány, ktoré stanovujú konkrétne ciele, opatrenia a harmonogramy na zlepšenie prístupnosti vzdelávania, služieb a celkovej kvality života osôb so zdravotným postihnutím.

- Vyhláška č. 291/1991 Z. z.

Umožňuje riaditeľom základných škôl zriaďovať špeciálne a špecializované triedy s cieľom zabezpečiť individuálne formy integrácie žiakov so zdravotným postihnutím.

- Národný program rozvoja vzdelávania v Českej republike („Biela kniha“) – po roku 2000

Ide o kľúčový strategický dokument pre rozvoj vzdelávacej politiky a podporu princípov inkluzívneho vzdelávania v Českej republike.

- Zákon č. 82/2015 Z. z., o zmene a doplnení niektorých právnych predpisov v oblasti školstva (účinný od 1. septembra 2016)

Tento zákon priniesol zásadné reformy v oblasti inkluzívneho vzdelávania – rozšíril okruh žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, upravil systém podporných opatrení a posilnil úlohu školských poradenských zariadení. Tieto zmeny však zároveň zvýšili administratívnu záťaž škôl a vyžadovali úpravy v organizácii a kvalite poskytovanej podpory.

- Vyhláška č. 27/2016 Z. z. o vzdelávaní žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a nadaných žiakov (v znení neskorších predpisov, účinná od 1. januára 2018)

Špecifikuje postupy poskytovania podporných opatrení, stanovuje pravidlá pre individuálne vzdelávacie plány, spoluprácu medzi školami a školskými poradenskými zariadeniami a zodpovednosť škôl za zabezpečenie inkluzívneho vzdelávania.

Tento súbor právnych a strategických opatrení odzrkadľuje dlhodobé úsilie Českej republiky o budovanie inkluzívnej spoločnosti, ktorá zaručuje ochranu práv osôb s mentálnym postihnutím, podporuje ich aktívnu účasť na vzdelávaní a pracovnom živote a usiluje sa o plné rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a rovnosti.

Slovensko

Podľa platnej legislatívy Slovenskej republiky musí byť vzdelávanie každého dieťaťa alebo žiaka (ďalej len „žiak“) založené na jeho individuálnych vzdelávacích potrebách a prirodzenom záujme o rozvoj v rámci celoživotného vzdelávania (Bezáková, Bougdar et al., 2022). Inkluzívny vzdelávací systém na Slovensku je definovaný súborom právnych predpisov, ktoré zabezpečujú rovnaký prístup k vzdelávaniu, nediskrimináciu a podporu osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Kľúčové právne rámce zahŕňajú najmä tieto zákony:

- Zákon č. 245/2008 Z. z. o vzdelávaní a odbornej príprave (zákon o školstve)

Tento zákon tvorí základný právny rámec pre všeobecné, odborné a špeciálne vzdelávanie.

Definuje zásady inkluzívneho vzdelávania, zaručuje rovnaký prístup pre všetkých žiakov a upravuje tvorbu individuálnych vzdelávacích plánov (IEP). Upravuje tiež podporné služby pre žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a pravidlá spolupráce medzi školami, poradenskými zariadeniami a rodičmi.

- Zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Tento zákon stanovuje kvalifikačné požiadavky a profesijné štandardy pre učiteľov, špeciálnych pedagógov, školských psychológov a iných odborných zamestnancov. Zavádza tiež programy profesijného rozvoja zamerané na rozvoj inkluzívnych metód výučby a špecializované vzdelávanie pre pedagógov pracujúcich s deťmi so zdravotným postihnutím.

- Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon)

Zakazuje diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia vo vzdelávaní, zamestnaní a sociálnych službách. Ukladá povinnosť zabezpečiť primerané úpravy pre študentov so zdravotným postihnutím v bežných školách a podporuje politiky zamerané na znižovanie segregácie a posilňovanie inklúzie vo vzdelávacom systéme.

- Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine

Chráni práva detí, vrátane detí so zdravotným postihnutím, vo vzdelávacom a sociálnom prostredí. Definuje zodpovednosť rodičov za zabezpečenie vzdelávacej integrácie a rozvoja detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a podporuje spoluprácu medzi rodinami, školami a poradenskými inštitúciami.

- Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnej a právnej ochrane detí a sociálnej starostlivosti
Tento zákon a jeho vykonávacie predpisy upravujú sociálnu podporu detí so zdravotným postihnutím vo vzdelávacích a sociálnych zariadeniach. Zákon zdôrazňuje prepojenie medzi školami, sociálnymi službami a zdravotníckymi zariadeniami a vytvára rámec pre špecializované intervenčné programy pre zraniteľné deti a ich rodiny.

Severná Macedónia

Právo na vzdelanie pre každé dieťa je v Severnom Macedónsku zaručené ústavou, medzinárodnými dohovormi a vnútroštátnymi právnymi predpismi. Ústava Republiky Severné Macedónsko definuje právo na vzdelanie v dvoch článkoch:

- Článok 44: „Každý má právo na vzdelanie. Vzdelanie je prístupné všetkým za rovnakých podmienok. Základné vzdelanie je povinné a bezplatné.“
- Článok 48: „Členovia komunit majú právo na vzdelanie vo svojom vlastnom jazyku v primárnom a sekundárnom vzdelávaní.“ (ОДЛУКА ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА УСТАВОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, 1991)

Medzinárodný rámec

Severná Macedónia je signatárom viacerých medzinárodných dokumentov, ktoré zaručujú právo na vzdelanie:

- a) Všeobecná deklarácia ľudských práv (Универзална декларација за човековите права, 1948)
  - Článok 26: „Každý má právo na vzdelanie. Vzdelanie je bezplatné, aspoň v základných stupňoch. Základné vzdelanie je povinné.“
- b) Dohovor o právach dieťaťa (Конвенција за правата на детето, 1989), ratifikovaný v roku 1993. Články 28 a 29 stanovujú, že:
  - základné vzdelanie je povinné a bezplatné,

- stredné vzdelávanie musí byť prístupné všetkým,
  - štáty sú povinné prijať opatrenia na prevenciu diskriminácie vo vzdelávaní.
- c) Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Европска конвенција за заштита на човековите права)
- Protokol 1, článok 2: „Nikomú nesmie byť odopreté právo na vzdelanie.”
- d) Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (Меѓународен Пакт за економски, социјални и културни права, 1976)
- Článok 13 potvrdzuje, že základné vzdelávanie je povinné a bezplatné, zatiaľ čo stredné a vysokoškolské vzdelávanie je prístupné všetkým občanom podľa ich schopností.

Národný legislatívny rámec

Národná legislatíva zaručuje právo na vzdelanie prostredníctvom niekoľkých základných zákonov:

- a) Zákon o základnom vzdelávaní (Закон за основно образование, 2019).

Upravuje vzdelávací proces na základných školách ako súčasť jednotného vzdelávacieho systému. Novela z roku 2018 predstavovala kľúčovú systémovú zmenu v prístupe k vzdelávaniu žiakov so zdravotným postihnutím – jej cieľom je zabezpečiť účasť všetkých žiakov na vzdelávacom procese bez ohľadu na ich schopnosti alebo potreby (Rasaimi-Ramadani, 2023; Krstevska Dojchinovska & Petrushev, 2022).

Podľa článku 35 tohto zákona sa za žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami považujú:

- žiakov s dlhodobým fyzickým, mentálnym, intelektuálnym alebo zmyslovým postihnutím,
- žiakov s poruchami správania, emocionálnymi problémami alebo špecifickými poruchami učenia,
- žiakov zo znevýhodneného sociálno-ekonomického, kultúrneho alebo jazykového prostredia.

Táto definícia zodpovedá klasifikačnému rámcu ICF používanému v Severnom Macedónsku (17. január 2023).

- b) Zákon o strednom vzdelávaní: Upravuje organizáciu, fungovanie a riadenie stredného a odborného vzdelávania. Zabezpečuje rovnaký prístup k vzdelávaniu a podporu pre žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami ( ). (Закон за средното образование, 2020).

Inklúzia je mnohostranný proces, ktorý vyžaduje spoluprácu medzi rôznymi zainteresovanými stranami. Inklúzia je mnohostranný proces, ktorý vyžaduje spoluprácu medzi rôznymi zainteresovanými stranami. Podľa Ramadani-Rasimi (2023) došlo k prvej významnej systémovej zmene vo vzdelávaní žiakov so zdravotným postihnutím v Severnom Macedónsku v roku 2018, keď bol prijatý nový zákon o základnom vzdelávaní (Закон за основно образование, 2019). Cieľom tohto zákona je uspokojiť rôznorodé potreby všetkých žiakov zabezpečením potrebnej účasti všetkých žiakov na vzdelávacom procese (Krstevska Dojchinoska & Petrushev, 2022). V tomto zákone článok 35 definuje žiakov so špeciálnymi potrebami takto:

- žiakmi so zdravotným postihnutím sú tí, ktorí majú dlhodobé fyzické, mentálne, intelektuálne alebo zmyslové postihnutie, ktoré v interakcii s rôznymi sociálnymi bariérami môže brániť ich plnej a efektívnej účasti na živote spoločnosti na rovnakom základe ako ostatní;
- žiakmi s poruchami správania, emocionálnymi problémami alebo špecifickými poruchami učenia sú
- študenti zo znevýhodneného sociálno-ekonomického, kultúrneho a/alebo jazykovo znevýhodneného prostredia.

Táto definícia je podobná, ale nie identická s pravidlami ICF Severného Macedónska (17. január 2023). V súlade s legislatívou podľa Krstevska Dojchinoska a Petrusheva (2022) boli vypracované tieto vykonávacie predpisy:

- Koncepcia inkluzívneho vzdelávania, ktorá poskytuje konkrétne usmernenia o tom, ako sa inkluzívne postupy budú implementovať v praxi (7. jún 2020) (Trpevska, Contova & Cashllarov, 2020),
- Pravidlá hodnotenia žiakov so zdravotným postihnutím (17. január 2023),
- Na základe článku 22 ods. 11 zákona o základnom vzdelávaní vydal minister školstva a vedy 27. októbra 2020 usmernenia o spôsobe spolupráce medzi základnými školami a zdrojovými centrami, centrami podpory vzdelávania a inými základnými školami,
- Pravidlá týkajúce sa štandardov, opisu kompetencií a pracovných úloh učiteľov a osobných asistentov na základných školách (2. december 2020),

- Pravidlá týkajúce sa podávania žiadostí o učiteľského/osobného asistenta a ich výberu (15. február 2021),
- Príručka pre inkluzívne tímy v školách, druhé revidované vydanie, ktoré vydala Agentúra pre rozvoj vzdelávania (Boshkovska Rozalija et al., 2020).

Je potrebné zdôrazniť, že nový zákon o základnom vzdelávaní transformuje špeciálne školy v krajine na **centrá zdrojov** a jeho cieľom je zabezpečiť, aby každé dieťa so špeciálnymi potrebami navštevovalo bežnú školu s podporou centier zdrojov a centier podpory vzdelávania, čím sa vylúčia zo špeciálnych škôl. Od roku 2023 bude väčšina bývalých špeciálnych škôl, teraz zdrojových centier, mať nulový počet žiakov so špeciálnymi potrebami, čo znamená, že všetky deti so špeciálnymi potrebami budú navštevovať bežné školy. Samotný zákon je inkluzívny, pokiaľ ide o integráciu detí so špeciálnymi potrebami do bežných škôl, ale je exkluzívny voči deťom, ktoré nemajú prospech z bežného školského vzdelávania. Inkluzívne vzdelávanie bolo zavedené vo viac ako 75 % krajín sveta, ale jeho úspešná implementácia závisí od socioekonomického statusu krajiny a jej vzdelávacích a kultúrnych tradícií (Rashikj-Canevska, 2023), za čo Severná Macedónsko nemožno pochváliť.

Za účinné vykonávanie týchto predpisov sú zodpovedné odborné tímy v školách, ktoré sa skladajú z učiteľov, učiteľov špeciálnej pedagogiky, rehabilitačných pracovníkov, psychológov, učiteľov a v niektorých prípadoch aj sociálnych pracovníkov. Všetci títo odborníci musia absolvovať štvorročné vysokoškolské štúdium (240 ECTS), aby získali diplom a potrebnú kvalifikáciu na prácu v školách.

Poľsko

V Poľsku prešiel legislatívny rámec pre integráciu osôb so zdravotným postihnutím v priebehu času významným vývojom. Ústava Poľskej republiky z roku 1997 zaručuje právo na vzdelanie všetkým občanom a zabezpečuje bezplatný prístup k verejnému vzdelávaniu, vrátane vysokoškolského vzdelávania, a povinnú školskú dochádzku do veku 18 rokov. Právne predpisy, ako napríklad zákon z 16. decembra 2016 o vzdelávaní a Charta učiteľov z roku 1982, zabezpečujú rovnaký prístup k vzdelávaniu a umožňujú rodičom vybrať si pre svoje deti verejné alebo neverejné školy. Zároveň si inštitúcie vyššieho vzdelávania zachovávajú svoju autonómiu v súlade s príslušnými zákonmi prijatými parlamentom. Poľský vzdelávací systém navyše prechádza postupnými zmenami zameranými na naplnenie zásad rovnakých vzdelávacích príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím, čím sa posilňuje význam inkluzívneho vzdelávania v integrovanom

prostredí. Ratifikácia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím ( ) v roku 2012 ďalej posilnila záväzok Poľska podporovať inklúziu vo všetkých fázach povinnej školskej dochádzky.

Občania a inštitúcie majú právo zriaďovať vzdelávacie inštitúcie, vrátane škôl a univerzít. Rodičia majú na výber medzi verejnými a neverejnými školami pre svoje deti. Autonomia univerzít je zaručená v súlade so zásadami stanovenými parlamentným zákonom.

Hlavné právne predpisy upravujúce školské vzdelávanie, ktoré sa vzťahujú na všetky úrovne od predškolského až po postsekundárne neuniverzitné vzdelávanie, sú:

- zákon o školskom vzdelávaní a ustanovenia vykonávajúce zákon o školskom vzdelávaní z roku 2016;
- zákon o školskom vzdelávaní z roku 1991;
- Charta učiteľov z roku 1982.

Napriek určitým zlepšeniam zostáva vysoký podiel žiakov so zdravotným postihnutím v segregovaných vzdelávacích inštitúciách. Hoci sa podiel žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami (SEN) v bežných školách v rokoch 2010 až 2018 zvýšil, úroveň segregácie a rozdiely vo vzdelávacích výsledkoch zostávajú významné. Napríklad v školskom roku 2018/2019 navštevovalo 46 % žiakov so SEN bežné triedy základných škôl, 19 % bolo umiestnených v inkluzívnych triedach (t. j. bežných triedach s 3 – 5 žiakmi so SEN) a 33 % navštevovalo špeciálne základné školy.

Súčasná legislatíva – t. j. poľská ústava, zákon z 16. decembra 2016 o vzdelávaní, Dohovor o právach dieťaťa a Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím – zaručuje právo všetkých detí, vrátane detí so zdravotným postihnutím, navštevovať akýkoľvek typ školy. Vzdelávací systém je povinný poskytovať podporné opatrenia prispôbené individuálnym potrebám žiakov, vrátane cielených prístupov a služieb.

Poľsko prijíma konkrétne opatrenia na zlepšenie kvality inkluzívneho vzdelávania. S podporou programu štrukturálnych reforiem Európskej komisie vypracovalo ministerstvo školstva a vedy v spolupráci s Európskou agentúrou pre špeciálne potreby a inkluzívne vzdelávanie súbor odporúčaní a prioritných opatrení zameraných na posilnenie kvality inkluzívneho vzdelávania.

Kľúčové priority inkluzívneho vzdelávania zahŕňajú:

1. Zabezpečenie včasnej pomoci dieťaťu a jeho rodine.
2. Zlepšenie kvality výučby (aktualizácia vzdelávacích materiálov, zavedenie nových postgraduálnych kurzov pre učiteľov financovaných ministerstvom školstva, podpora zamestnávania odborníkov, psychologov, pedagógov a logopédov v školách a organizovanie špecializovaných kurzov pre študentov.

3. Zavedenie novej metódy hodnotenia potrieb žiakov.
4. Rozvoj rôznych foriem odborného vzdelávania a podpora ľudí so zdravotným postihnutím pri vstupe na trh práce.

Ukrajina

Rozvoj inkluzívneho vzdelávania na Ukrajine ovplyvnil legislatívny rámec krajiny. Po získaní nezávislosti v roku 1991 prijala Verchovna rada Ukrajiny Ústavu Ukrajiny (1996), ktorá zakotvila základné práva, slobody a povinnosti všetkých ukrajinských občanov.

Legislatívny rámec Ukrajiny upravuje organizáciu inkluzívneho vzdelávacieho prostredia a zavádzanie a implementáciu inkluzívnych foriem vzdelávania prostredníctvom nasledujúcich právnych dokumentov:

- Zákon „O vzdelávaní“ (2017, revidovaný) – definuje inkluzívne vzdelávanie a stanovuje rovnaký prístup k vzdelávaciemu prostrediu.
- Zákon „O predškolskom vzdelávaní“ (2001, novelizovaný) – stanovuje pravidlá inkluzívneho vzdelávania v ranom veku a zavádza špecializované predškolské programy pre deti so zdravotným postihnutím.
- Zákon o komplexnom všeobecnom stredoškolskom vzdelávaní (2020) – stanovuje štandardy inkluzívneho vzdelávania na základných a stredných školách.
- Zákon o odbornom (technickom) vzdelávaní – zabezpečuje prístupnosť a prispôsobenie výučby pre študentov so zdravotným postihnutím v odborných školách.
- Zákon o odbornom vysokoškolskom vzdelávaní – obsahuje ustanovenia o inkluzívnom vzdelávaní na technických univerzitách a odborných vzdelávacích inštitúciách.
- Zákon o vysokoškolskom vzdelávaní – zaručuje rovnaký prístup študentov so zdravotným postihnutím na univerzity a inštitúcie vysokoškolského vzdelávania (HEI).
- Zákon o mimoškolskom vzdelávaní upravuje inkluzívne mimoškolské aktivity a neformálne vzdelávanie.
- Zákon o sociálnych službách definuje opatrenia sociálnej ochrany detí so zdravotným postihnutím, vrátane podporných služieb v oblasti vzdelávania.

Kabinet ministrov Ukrajiny vydal niekoľko kľúčových nariadení na zavedenie a rozšírenie inkluzívneho vzdelávania v rámci programu „Vzdelávanie pre všetkých“:

- „O schválení akčného plánu na implementáciu koncepcie vytvorenia a rozvoja systému včasnej intervencie na obdobie do roku 2026“ – zameriava sa na včasné skríningové vyšetrenia, podporu rodičov a multidisciplinárne intervencie pre deti s vývojovými oneskorenými.
- „O schválení národnej stratégie na vytvorenie bezbariérového prostredia na Ukrajine na obdobie do roku 2030“ – jej cieľom je zvýšiť prístupnosť v školách, na pracoviskách a vo verejných priestoroch.

Niekoľko ďalších uznesení kabinetu ministrov Ukrajiny definuje procedurálny rámec pre implementáciu inkluzívneho vzdelávania, napríklad:

- „Postup organizovania činností inkluzívnych skupín v predškolskom vzdelávaní“,
- „O schválení postupu organizovania inkluzívneho vzdelávania vo všeobecných stredných vzdelávacích inštitúciách“,
- „Postup organizácie inkluzívneho vzdelávania v odborných (technických) vzdelávacích inštitúciách“,
- „O schválení postupu organizácie inkluzívneho vzdelávania v odborných stredných školách“,
- „Postup organizácie inkluzívneho vzdelávania vo vysokých školách“,
- „O organizácii inkluzívneho vzdelávania v mimoškolských vzdelávacích inštitúciách“ (Postup organizácie inkluzívneho vzdelávania v mimoškolských vzdelávacích inštitúciách),
- „O schválení predpisov o špeciálnych školách a predpisov o vzdelávacích a rehabilitačných centrách“,
- „O schválení predpisov o inkluzívnych zdrojových centrách“ atď.

Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny vydalo rad predpisov a odporúčaní s cieľom objasniť implementáciu politík inkluzívneho vzdelávania. Tieto opatrenia zahŕňajú usmernenia pre inkluzívne metódy výučby (vrátane úprav učebných osnov, používania asistenčných technológií a vytvorenie individuálnych vzdelávacích plánov – IEP), požiadavky na odbornú prípravu a ďalšie vzdelávanie učiteľov v inkluzívnych triedach, štandardy pre rozvoj inkluzívnych škôl, vrátane kritérií pre infraštruktúru a prístupnosť pre verejné školy.

Na základe skúseností európskych krajín, najmä po roku 2016, sa Ukrajina vydala na strategickú cestu rozvoja inkluzívneho vzdelávania zameraného na integráciu do európskeho vzdelávacieho priestoru. Táto integrácia sa má dosiahnuť zavedením inkluzívneho vzdelávacieho systému ako primárnej formy výučby detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Odborná príprava špecialistov v oblasti špeciálnej pedagogiky, psychológie a sociálnej práce

Vzdelávací systém zameraný na odbornú prípravu odborníkov pracujúcich v inkluzívnom prostredí má v partnerských krajinách vo všeobecnosti podobnú štruktúru. Tieto krajiny disponujú rozsiahlou sieťou vysokých škôl, ktoré poskytujú vzdelávanie a odbornú prípravu záujemcom o kariéru v oblasti špeciálneho vzdelávania, psychológie a sociálnej práce. Väčšina vzdelávacích programov pre týchto odborníkov je založená na súčasných vedeckých poznatkoch a zahŕňa základné teoretické princípy aj moderné prístupy k práci s ľuďmi so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

V Českej republike, Poľsku a na Slovensku ponúka niekoľko univerzít možnosť študovať jeden z najmodernejších vedeckých odborov – aplikovanú behaviorálnu analýzu (ABA). Tento vzdelávací program pripravuje odborníkov na prácu v oblasti behaviorálnych vied, najmä v aplikáciách zameraných na rozvoj sociálne adaptívneho správania a podporu ľudí s poruchami neurovývinu. Napriek týmto možnostiam však stále existuje nedostatok kvalifikovaných odborníkov pripravených pracovať v inkluzívnych prostrediach, najmä v praktickej aplikácii behaviorálnych a intervenčných stratégií..

Česko

Neoddeliteľnou súčasťou moderného vzdelávacieho systému je systém podpory ľudí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, ktorého kľúčovým prvkom je inkluzívnosť. Inkluzívne vzdelávanie je hlavnou zložkou vzdelávacích služieb pre deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v Českej republike. Boli vyvinuté špecializované programy a učebné plány na prípravu učiteľov špeciálnej pedagogiky, psychológov a sociálnych pracovníkov na prácu v inkluzívnom prostredí. Tieto programy kladú dôraz na pochopenie princípov inkluzívneho vzdelávania, rozmanitosť potrieb osôb so zdravotným postihnutím a rozvoj praktických zručností potrebných na ich účinnú podporu.

Univerzity ako Karlova univerzita v Prahe, Masarykova univerzita v Brne a Univerzita Palackého v Olomouci ( ) ponúkajú komplexné vzdelávacie programy, ktoré kombinujú teoretické vedomosti s praktickými skúsenosťami. Kurzy pokrývajú širokú škálu tém, vrátane vývojovej psychológie, metodík špeciálneho vzdelávania a postupov sociálnej práce prispôbených inkluzívnym prostrediam.

Odborná príprava učiteľov špeciálnej pedagogiky zahŕňa rozsiahle kurzy zamerané na adaptívne stratégie výučby, tvorbu učebných osnov pre rôznorodé skupiny žiakov a metódy hodnotenia vzdelávacích výsledkov. Neoddeliteľnou súčasťou týchto programov sú aj praktické stáže v inkluzívnych triedach, kde budúci učelia môžu uplatniť svoje vedomosti v reálnom prostredí, spolupracovať s učiteľmi všeobecného vzdelávania a vytvárať individualizované vzdelávacie plány (IEP) pre žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Táto praktická zložka je nevyhnutná na prípravu učiteľov na vytvorenie podporného a efektívneho vzdelávacieho prostredia, ktoré rešpektuje rozmanitosť a zabezpečuje podmienky pre vzdelávanie všetkých žiakov bez ohľadu na ich schopnosti.

Psychológovia a sociálni pracovníci sú podobne pripravovaní prostredníctvom náročného akademického a praktického vzdelávania. Psychologické programy kladú dôraz na vývojovú a vzdelávaciu psychológiu, poradenské techniky a intervencie v oblasti duševného zdravia prispôbené inkluzívnym prostrediam. Programy sociálnej práce sa zameriavajú na riadenie prípadov, využívanie zdrojov komunity a advokáciu, aby absolventi mohli komplexne podporovať osoby so zdravotným postihnutím a ich rodiny.

Obe oblasti zahŕňajú povinné stáže a terénnu prácu, čo umožňuje študentom získať skúsenosti v školách, komunitných organizáciách a iných relevantných inštitúciách. Tento integrovaný prístup zabezpečuje, že budúci psychológovia a sociálni pracovníci sú dobre pripravení na podporu inkluzívnosti, reagovanie na rôznorodé potreby jednotlivcov a spoluprácu v multidisciplinárnych tímoch s cieľom poskytovať podporu v inkluzívnych prostrediach.

V Českej republike je niekoľko univerzít, ktoré ponúkajú vysoko kvalitné študijné programy v oblasti špeciálnej pedagogiky, sociálnej práce a psychológie. Tieto inštitúcie sú známe svojou akademickou kvalitou, inovatívnym výskumom a odhodlaním pripravovať študentov na profesionálnu kariéru v týchto odboroch. Ponúkajú širokú škálu bakalárskych, magisterských a doktorandských programov, ktoré odzrkadľujú rôznorodé akademické a profesijné ciele študentov.

Nižšie sú uvedené niektoré z popredných univerzít v Českej republike:

- Karlova univerzita

Miesto: Praha

Programy: Karlova univerzita je jednou z najstarších a najprestížnejších univerzít v strednej

Ponúka komplexné programy v oblasti psychológie, sociálnej práce a špeciálnej pedagogiky.

Pedagogická fakulta a Filozofická fakulta patria medzi najvýznamnejšie inštitúcie v týchto odboroch vďaka svojmu dlhodobému zapojeniu do výskumu a rozvoja inkluzívneho vzdelávania. Pedagogická

fakulta ponúka bakalárske, magisterské a doktorandské programy v oblasti špeciálnej pedagogiky, ktoré kombinujú teoretické vedomosti s praktickými skúsenosťami a výskumnou činnosťou. Vďaka komplexnému študijnému programu a širokej škále výskumných príležitostí je Karlova univerzita považovaná za poprednú vzdelávaciu inštitúciu pre tých, ktorí sa zaujímajú o kariéru v oblasti špeciálnej pedagogiky, psychológie a sociálnej práce.

- Masarykova univerzita

Miesto: Brno

Programy: Masarykova univerzita je druhou najväčšou univerzitou v Českej republike a vyznačuje sa moderným prístupom k výučbe a silným zameraním na výskum. Fakulta sociálnych štúdií a pedagogická fakulta ponúkajú renomované študijné programy v oblasti psychológie, sociálnej práce a špeciálnej pedagogiky. Pedagogická fakulta poskytuje bakalárske a magisterské programy zamerané na inkluzívne vzdelávanie a podporné služby pre ľudí so zdravotným postihnutím. Programy špeciálnej pedagogiky zahŕňajú rôzne špecializácie, vrátane vzdelávacej a rozvojovej podpory pre osoby so zdravotným postihnutím. Fakulta sociálnych štúdií ponúka bakalárske, magisterské a doktorandské programy v oblasti sociálnej práce, ktoré študentom umožňujú kombinovať akademické vzdelanie s praktickými skúsenosťami v sociálnych a vzdelávacích inštitúciách. Fakulta je uznávaná pre svoje výskumné a aplikované vzdelávacie možnosti. Ponúka komplexné programy v oblasti sociálnej práce, vrátane praktických stáží a zapojenia komunity..

- Palackého univerzita v Olomouci

Miesto: Olomouc

Programy: Univerzita Palackého je druhou najstaršou univerzitou v Českej republike. Pedagogická fakulta a Filozofická fakulta ponúkajú vysoko kvalitné programy v oblasti špeciálnej pedagogiky, sociálnej práce a psychológie. Fakulta má dobre rozvinuté programy v oblasti špeciálnej pedagogiky a ponúka bakalárske a magisterské študijné programy zamerané na inkluzívne vzdelávanie a podporné služby „ pre ľudí so zdravotným postihnutím. Univerzita je tiež známa svojím podporným akademickým prostredím a aktívnymi výskumnými iniciatívami. Ponúka aj bakalársky program v oblasti sociálnej práce s dôrazom na praktickú výučbu a odborné stáže.

- Univerzita v Hradci Králové

Miesto: Hradec Králové

Programy: Univerzita v Hradci Králové ponúka vysoko kvalitné vzdelávacie programy v oblasti sociálnej práce, špeciálnej pedagogiky a psychológie, ktoré sa realizujú hlavne na Pedagogickej fakulte. Univerzita je známa svojím praktickým prístupom k výučbe a aktívnym zapojením do komunitných projektov, čo umožňuje študentom rozvíjať zručnosti v priamej práci s klientmi a v medziodvetvovej spolupráci.

- Ostravská univerzita

Miesto: Ostrava

Programy: Fakulta sociálnych štúdií Univerzity v Ostrave ponúka vysoko kvalitné programy v oblasti sociálnej práce a psychológie, zatiaľ čo pedagogická fakulta poskytuje špecializované kurzy v oblasti špeciálnej pedagogiky. Univerzita je uznávaná pre svoj dynamický študijný program, inovatívne vyučovanie a významný prínos k aplikovanému výskumu.

- Západočeská univerzita v Plzni)

Miesto: Plzeň

Programy: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity ponúka študijné programy v oblasti špeciálnej pedagogiky a sociálnej práce, ktoré sa zameriavajú na praktickú výučbu, výskum a rozvoj inkluzívnych prístupov. Fakulta má dlhoročné partnerstvá so školami, sociálnymi inštitúciami a neziskovými organizáciami, čo umožňuje študentom získať praktické skúsenosti v reálnom prostredí.

Slovensko

Podľa súčasného znenia novely č. 139/2019 Z. z. by mal byť pre každého žiaka zapojeného do inkluzívneho vzdelávania vytvorený školský podporný tím, ktorého úlohou je podľa § 84a tohto zákona koordinovať rozvoj inkluzívneho vzdelávania a zabezpečovať uplatňovanie prístupov a stratégií vo vzdelávaní na základe rôznych vedeckých a technických odborov.

Okrem toho má tím za úlohu spolupracovať s poradenskými a preventívnymi zariadeniami a inými subjektmi pri podpore detí, žiakov, študentov a ich zákonných zástupcov v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy. Poskytuje tiež poradenstvo deťom, študentom a ich rodičom, metodickú podporu pedagogickým zamestnancom a podieľa sa na tvorbe programu školského vzdelávania.

Tímy školskej podpory pozostávajú zo špeciálneho pedagóga a všetkých odborných asistentov, ako aj ďalších zamestnancov školy, napríklad asistentov učiteľov. Veľkosť tímu sa môže líšiť v závislosti od typu a veľkosti školy. Okrem špeciálneho pedagóga sú v tíme zvyčajne školský psychológ, pedagogický poradca, poradca pre výučbu, sociálny pracovník alebo logopéd. V niektorých prípadoch sa zapájajú aj terapeutické učiteľia alebo iní odborníci z pomáhajúcich profesií, ak sú súčasťou školy alebo s ňou spolupracujú. Vzhľadom na kľúčovú úlohu špeciálnych pedagógov, psychológov a sociálnych pracovníkov v školských podporných tímoch a pri implementácii efektívneho inkluzívneho vzdelávania na Slovensku sa kladie veľký dôraz na odbornú prípravu odborníkov v týchto pomáhajúcich profesiách.

Vzdelávanie špeciálnych pedagógov: Študenti špeciálnej pedagogiky sú na inkluzívne vzdelávanie pripravovaní už od bakalárskeho štúdia, ktoré zahŕňa teoretické základy a praktické zložky zamerané na inkluzívne prístupy v predškolskom a mimoškolskom vzdelávaní detí a žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Bakalársky program pripravuje študentov na kariéru učiteľov v mimoškolských kluboch, asistentov učiteľov a na nadväzujúce magisterské programy. Na magisterskej úrovni sa kladie dôraz na inkluzívne vyučovanie v niekoľkých predmetoch, úlohu učiteľa špeciálnej pedagogiky v podpornom tíme a diagnostiku a poradenstvo v oblasti špeciálnej pedagogiky.

Vzdelávanie v oblasti sociálnej práce: Študenti sociálnej práce absolvujú rad povinných a voliteľných predmetov, ktoré im umožňujú osvojiť si teóriu a prax sociálnej práce v interdisciplinárnom a medziodvetvovom kontexte, najmä v oblasti podpory sociálneho začlenenia a rozvoja inkluzívneho vzdelávania. Na bakalárskej úrovni patria medzi kľúčové predmety sociálna práca s ohrozenou mládežou, rovnosť príležitostí, špeciálne vzdelávanie a sociálna práca s ľuďmi so zdravotným postihnutím. Na magisterskej úrovni sa výučba zameriava na školskú sociálnu prácu a sociálnu prácu s sociálne vylúčenými skupinami obyvateľstva.

Psychologické vzdelávanie: Študenti psychológie sú pripravovaní na kariéru v rôznych špecializáciách, predovšetkým ako klinickí, poradenský, školský alebo pracovný psychológovia. V rámci štúdia školskej psychológie študenti získavajú vedomosti o koncepcii práce školského psychológa, jeho profesijných úlohách, kompetenciách a základných činnostiach v školskom prostredí. Oboznámia sa tiež s právnymi a etickými normami tohto povolania. Program zahŕňa aj prípravu na prácu s bežnými žiakmi, nadanými deťmi a žiakmi s poruchami správania, učenia alebo kariérneho rozvoja. Študenti sa naučia vytvárať preventívne programy, používať rôzne diagnostické a intervenčné metódy a efektívne spolupracovať s učiteľmi a rodičmi pri podpore žiakov.

v inkluzívnom prostredí. Sú tiež schopní analyzovať problematické situácie súvisiace so školským prostredím a širším sociálnym prostredím a zaujať stanovisko k problematickým situáciám.

Severná Macedónia

Absolventi programov vzdelávania učiteľov v Severnom Macedónsku sú kvalifikovaní na prácu v súkromných aj verejných školách. Pri skúmaní miery, do akej je sociálna a vzdelávacia inklúzia integrovaná do učebných osnov programov vzdelávania učiteľov, Ramadani Rasimi (2023) poukazuje na významné rozdiely medzi fakultami.

Zo štyroch hlavných fakúlt, ktoré vzdelávajú učiteľov, tri zahŕňajú inkluzívne vzdelávanie ako samostatný predmet, zatiaľ čo Fakulta pedagogiky na Univerzite v Tetove (UT) nie. Univerzita Goce Delchev (UGD) a UT ponúkajú po dva predmety zamerané na metódy výučby žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Na UGD je inkluzívne vzdelávanie povinným predmetom, zatiaľ čo UT ponúka špeciálne vzdelávanie ako povinný predmet. Okrem toho obe univerzity ponúkajú voliteľný predmet zameraný na metódy práce so žiakmi so špeciálnymi potrebami.

Naopak, Univerzita sv. Cyrila a Metoda – UKIM a Univerzita sv. Klimenta Ohridského – Bitola (UB) ponúkajú len jeden povinný kurz zameraný na inkluzívne vzdelávanie. Na magisterskej úrovni ponúkajú tieto štyri univerzity celkovo 13 študijných programov, ale len niektoré z nich zahŕňajú kurzy venované inkluzívnemu vzdelávaniu. Na UGD je voliteľný predmet inkluzívneho vzdelávania zahrnutý v troch magisterských programoch, zatiaľ čo na UT je tento predmet k dispozícii iba v rámci programu prípravy učiteľov. UB ponúka povinný predmet s názvom „Stratégie učenia a výučby detí so špeciálnymi potrebami“ iba v programe sociálnej pedagogiky. Napriek rastúcemu dôrazu na inkluzívne vzdelávanie v niektorých oblastiach, žiaden z programov v súčasnosti nezahŕňa kurzy aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA) alebo behaviorálnych vied.

V Severnom Macedónsku v súčasnosti iba dve verejné univerzity ponúkajú štvorročné bakalárske študijné programy v oblasti špeciálnej pedagogiky a rehabilitácie:

- Univerzita sv. Cyrila a Metoda – UKIM (Filozofická fakulta, Katedra špeciálnej pedagogiky a rehabilitácie),
- Univerzita v Tetove (UT) (Pedagogická fakulta, program špeciálneho vzdelávania a rehabilitácie).

Obe univerzity majú vo svojich programoch kurzy zamerané na inkluzívne vzdelávanie a prácu so študentmi so zdravotným postihnutím. Absolventi sú pripravení na činnosti v oblasti

podpory vzdelávania, monitorovania rozvoja študentov, pomoci učiteľom, kariérneho a rodičovského poradenstva, spolupráce s komunitou, výskumu v oblasti vzdelávania a bezpečnosti v školách.

Získavajú tiež kvalifikáciu na posudzovanie špeciálnych vzdelávacích potrieb, vytváranie a implementáciu špecializovaných vzdelávacích programov a podporu ľudí so zdravotným postihnutím v rôznych inštitúciách, ako sú rehabilitačné centrá, centrá na liečbu autizmu, inštitúcie sociálnej práce a zariadenia duševného zdravia.

Na magisterskej úrovni UKIM a UT ponúkajú celkovo deväť študijných programov v oblasti špeciálneho vzdelávania a rehabilitácie, vrátane dvojsemestrálneho (60 ECTS) magisterského programu v oblasti inkluzívneho vzdelávania, ktorý je otvorený pre absolventov všetkých vzdelávacích odborov. Napriek rastúcemu záujmu o inkluzívnu výchovu žiadny bakalársky ani magisterský program nezahŕňa kurzy ABA.

Psychológia je jedným z najvyhladávanějších odborov v oblasti vzdelávania a humanitných vied v Severnom Macedónsku. Sedem univerzít ponúka bakalárske tituly v odbore psychológia – tri verejné (UKIM, UT a Univerzita Matky Terezy) a štyri súkromné (Medzinárodná slovanská univerzita, Balkánska univerzita, Juhovýchodná európska univerzita a MIT University). Všetky programy zahŕňajú do svojho učebného plánu psychológiu osôb so špeciálnymi potrebami, ale iba Medzinárodná slovanská univerzita ponúka inkluzívne vzdelávanie ako povinný predmet.

Na magisterskej úrovni ponúka päť univerzít celkovo deväť študijných programov. Iba Medzinárodná slovanská univerzita ponúka kurz s názvom „Špecifické vzdelávacie hodnotenie a rehabilitácia študentov s poruchou autistického spektra“, zatiaľ čo UKIM ponúka kurz s názvom „Základy behaviorálnej evolúcie“ ako voliteľný predmet.

Podľa pravidiel o kompetenciách školských psychológov (2019) sú školskí psychológovia zodpovední za podporu učiteľov, poradenstvo študentom a rodičom a posilňovanie zapojenia rodičov do školského života. Sú tiež vyškolení na prácu v školách, zariadeniach duševného zdravia, sociálnych službách a súkromnej praxi a pred začatím profesionálnej činnosti musia získať licenciu od Komory psychológov.

Sociálnu prácu je možné študovať na štyroch univerzitách: UKIM, UT, Mother Teresa University a South-Eastern European University. Z týchto inštitúcií iba UKIM ponúka voliteľný kurz zameraný na prácu s deťmi so špeciálnymi potrebami. Žiadna univerzita však v súčasnosti neponúka kurzy ABA ako súčasť svojich programov sociálnej práce. Na magisterskej úrovni UT neponúka postgraduálne programy v oblasti sociálnej práce, zatiaľ čo ostatné univerzity tiež neponúkajú kurzy súvisiace s ABA. UKIM ponúka dva voliteľné kurzy zamerané na prácu so študentmi so špeciálnymi potrebami.

Podľa pravidiel o kompetenciách sociálnych pracovníkov v školách (2019) sociálni pracovníci pomáhajú učiteľom, poskytujú poradenstvo a podporujú zapojenie rodičov. Aktívne sa tiež podieľajú na komunitných službách, vrátane riadenia prípadov, riešenia sociálnych nerovností a obhajoby zraniteľných skupín. Hrajú tiež dôležitú úlohu pri formovaní sociálnych politík v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a bývania.

Napriek rastúcemu záujmu o inkluzívne vzdelávanie žiadny študijný program v oblasti prípravy učiteľov, špeciálnej pedagogiky, psychológie alebo sociálnej práce v súčasnosti nezahŕňa kurzy aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA). Zavedenie takýchto kurzov by výrazne posilnilo odborné kompetencie absolventov v oblasti intervencií založených na behaviorálnej vede a prispelo by k zlepšeniu kvality inkluzívneho vzdelávania a služieb pre osoby so zdravotným postihnutím.

Poľsko

Podľa platných právnych predpisov môže osoba kvalifikovaná na výučbu v škole pracovať v inkluzívnom vzdelávaní ako špeciálny pedagóg, ak absolvovala jednu z nasledujúcich foriem vzdelávania:

- postgraduálne štúdium v oblasti špeciálneho vzdelávania alebo inkluzívneho vzdelávania,
- inštitúciu na prípravu učiteľov so špecializáciou na špeciálne vzdelávanie,
- alebo kvalifikačný kurz v oblasti špeciálnej pedagogiky.

Tieto požiadavky boli stanovené v nariadení ministra školstva a vedy zo 14. septembra 2023 o podrobných kvalifikačných požiadavkách na učiteľov (Zbierka zákonov z roku 2023, položka 2102).

Podľa základnej správy vypracovanej pre ministerstvo patria medzi najzávažnejšie problémy:

- nedostatok odborníkov, najmä psychológov a psychiatrov,
- neefektívne modely spolupráce medzi inštitúciami,
- nízke povedomie o špeciálnych potrebách a inkluzívnom vzdelávaní, a to aj medzi rodičmi,
- a nedostatočná podpora a vedomosti učiteľov v oblasti najčastejších porúch detského veku.

Na riešenie týchto problémov prezident Poľskej republiky 17. mája 2022 podpísal novelu zákona o vzdelávacom systéme. Cieľom týchto zmien je štandardizovať zamestnávanie odborníkov v materských a základných školách. Nové predpisy sa zavádzajú postupne v období od 1. septembra 2022 do 1. septembra 2024.

Cieľom reformy je zabezpečiť rýchlejšiu a dostupnejšiu odbornú pomoc deťom, aby sa včas odstránili prekážky ich rozvoja a vzdelávania. Ďalším dôležitým cieľom je zlepšiť kvalitu

vzdelávania prispôsobením výučby individuálnym potrebám žiakov v rôznych fázach ich vzdelávacieho procesu.

Zároveň sa kladie dôraz na užšiu spoluprácu medzi ministerstvami a efektívnejšie prideľovanie finančných prostriedkov. Dokument reaguje aj na potrebu zlepšiť situáciu detí a dospelujúcich s duševnými problémami, ktorí vyžadujú špecializovanú psychiatrickú starostlivosť.

Od 1. septembra 2022 sa budú uplatňovať nové normy na prijímanie učiteľov, špeciálnych pedagógov, psychológov, logopédov a pedagogických terapeutov v bežných a integrovaných materských školách a školách. Ďalšie zvýšenie počtu odborníkov sa plánuje od 1. septembra 2024. Vďaka týmto zmenám sa očakáva, že počet zamestnaných špecializovaných učiteľov sa zvýši z približne 22 000 na 51 000, t. j. o 143 %.

Ďalšou novinkou je vytvorenie pozície špeciálneho pedagóga v materských, základných a integrovaných školách. Tento odborník je zodpovedný za odbornú podporu učiteľov a realizáciu špecializovaných vzdelávacích aktivít priamo so žiakmi.

Kvalifikačné požiadavky na túto pozíciu sú široko definované a zahŕňajú niekoľko možností:

1. Magisterský titul podľa nového vzdelávacieho štandardu pre špeciálne vzdelávanie v akejkolvek špecializácii a prípravu učiteľov.
2. Magisterský titul v resocializačnej pedagogike, logopédii, korekčnej pedagogike (pedagogická terapia) alebo podpore raného detského vývinu a pedagogickej príprave.
3. Magisterský titul v logopédii a pedagogickej príprave.
4. Bakalárske a magisterské študijné programy v resocializačnej pedagogike, logopédii, korekčnej pedagogike (pedagogickej terapii) alebo podpore raného detského vývinu na inej fakulte ako špeciálna pedagogika a pedagogická príprava.
5. Bakalársky a magisterský alebo integrovaný magisterský titul v pedagogickom vzdelávaní a postgraduálne štúdium v inkluzívnom vzdelávaní, doplnené pedagogickou prípravou.
6. Štúdium druhého cyklu podľa nového vzdelávacieho štandardu pre špeciálne vzdelávanie v akejkolvek špecializácii a pedagogickú prípravu.
7. Štúdium podľa starších vzdelávacích štandardov v oblasti špeciálnej pedagogiky a prípravy učiteľov.
8. Bakalársky a magisterský alebo integrovaný magisterský titul získaný v súlade s predpismi platnými pred 3. augustom 2019 v oblasti pedagogiky, doplnený postgraduálnym štúdiom

alebo kvalifikačným kurzom v oblasti špeciálnej pedagogiky alebo inkluzívneho vzdelávania a pedagogickej prípravy.

9. Kvalifikácia pre učiteľské povolanie v materských školách a postgraduálne štúdium zamerané na podporu raného detského vývinu.

Ďalšou novinkou je zavedenie kategórie „podporný učiteľ“, pre ktorú sú kvalifikačné požiadavky podobné ako pre špeciálnych pedagógov.

Vzdelávanie v oblasti psychológie: podľa nedávnej správy o vzdelávaní psychológov v Poľsku výrazne vzrástol záujem o štúdium psychológie. Zvyšuje sa počet univerzít, ktoré ponúkajú tento odbor, ako aj počet samotných študentov. V roku 2018 ponúkali poľské univerzity 144 psychologických programov, zatiaľ čo v roku 2023 ich bolo už 254. Počet študentov stúpol z 34 178 v roku 2019 na 56 370 v roku 2022, čo predstavuje nárast približne o 65 %. Podľa údajov Eurostatu sa v rokoch 2016 až 2021 podiel študentov psychológie v Európskej únii zvýšil z 2,4 % na 2,7 % a na bakalárskej úrovni z 2 % na 2,65 %.

Poľsko má v súčasnosti najvyšší počet študentov psychológie spomedzi akademických inštitúcií v EÚ. Najväčší nárast bol zaznamenaný na technických univerzitách, ktoré nie sú povinné podstupovať hodnotenie vedeckej činnosti. V sledovanom období (2019 – 2022) bol nárast počtu študentov na akademických univerzitách 30 %, zatiaľ čo na technických univerzitách dosiahol až 313 %. V roku 2019 študovalo psychológiu na akademických univerzitách viac ako 29 900 ľudí, zatiaľ čo na technických univerzitách približne 4 200. V roku 2022 tento počet vzrástol na viac ako 38 900 na akademických univerzitách a takmer 17 500 na technických univerzitách.

Ukrajina

Ukrajinská vláda naďalej zabezpečuje rovnaký prístup k vzdelávaniu prostredníctvom politik, ktoré podporujú inklúziu na všetkých úrovniach. Národná stratégia na vytvorenie bezbariérového prostredia na Ukrajine do roku 2030 uprednostňuje rozvoj inkluzívneho vzdelávacieho prostredia, ktoré spĺňa špeciálne vzdelávacie potreby študentov a zabezpečuje rovnaké príležitosti pre všetkých žiakov. Ukrajinský zákon „O vzdelávaní“ ukladá verejným orgánom a miestnym samosprávam povinnosť vytvárať podmienky, ktoré zaručujú práva osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, s prihliadnutím na ich schopnosti, záujmy a individuálne okolnosti. Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny zohráva kľúčovú úlohu pri formovaní inkluzívnych vzdelávacích politik. K 1. septembru 2023 bolo na Ukrajine 314 vysokých škôl, s výnimkou tých, ktoré sa nachádzajú na územiach dočasne okupovaných Ruskom a v regiónoch priamo postihnutých vojnou.

Psychologické vzdelávanie na Ukrajine poskytuje 170 vysokých škôl na rôznych akademických úrovniach. Deväť inštitúcií ponúka základné tituly (bakalársky/profesionálny bakalársky titul) a 154 univerzít ponúka bakalárske programy. Na magisterskej úrovni sú programy dostupné na 127 inštitúciách a 61 inštitúcií ponúka doktorandské štúdium v odbore psychológia.

Absolventi psychologických programov sú kvalifikovaní na celý rad odborných pozícií, vrátane pozícií psychológov, praktických psychológov, vysokoškolských pedagógov, inštruktorov odborného vzdelávania a výskumných pracovníkov. Zamestnávajú sa aj v inkluzívnych centrách zdrojov, agentúrach sociálnych služieb a inštitúciách psychologickéj podpory; môžu viesť výskumné laboratória a rehabilitačné programy.

Špecializácia v oblasti lekárskej psychológie (oblasť 225) je dostupná na šiestich inštitúciách (magisterské programy), pričom jedna inštitúcia ponúka aj doktorandské štúdium. Absolventi s touto kvalifikáciou môžu pracovať ako lekárske psychológovia. Vzdelávacie a odborné programy v oblasti psychológie sú vypracované v súlade s ukrajinskou legislatívou, vrátane zákonov „O vzdelávaní“ a „O vysokoškolskom vzdelávaní“ a súvisiacich vládnych uznesení, ktoré upravujú kvalifikácie, podmienky udeľovania licencií a obsah učebných osnov. Akademická rada každej univerzity schvaľuje štruktúru a obsah psychologických programov v súlade s článkom 36 ods. 8 zákona „O vysokoškolskom vzdelávaní“.

Povinné zložky učebných osnov zahŕňajú nasledujúce predmety: Inkluzívna výchova, Základy inkluzívnej výchovy, Psychokorekcia školského neadaptovania v inkluzívnej výchove, Psychologické základy inkluzívnej výchovy, Psychologická podpora v integrovaných a inkluzívnych inštitúciách, Patopsychológia (s neuropsychológiou), Diferenciálna psychológia, Základy psychokorekcie, Psychológia deviantného správania, Psychologická rehabilitácia, Psychoterapeutické techniky, Kognitívna behaviorálna psychológia atď.

Voliteľné zložky sa líšia v závislosti od inštitúcie a zahŕňajú napríklad: Základy psychoterapie, Neuropsychologická podpora vývojových procesov, Kognitívna psychológia, Kognitívno-behaviorálne prístupy v psychoterapii, Základy neurológie a neuropsychológie, Psychologické základy inkluzívneho vzdelávania, Podpora inkluzívneho vzdelávania, Osobnosť v inkluzívnom priestore, Psychokorekcia a psychoterapia porúch správania v detstve a adolescencii, Včasná intervencia, Hra a behaviorálna psychoterapia, Psychológia a korekcia porúch správania, Psychológia subjektov inkluzívneho vzdelávania atď.

Bakalársky titul v odbore sociálna práca (231) je možné získať na viac ako 80 univerzitách a magisterské programy ponúka 56 univerzít. Patria medzi ne národné a štátne univerzity, humanitné a pedagogické univerzity, ekonomické a polytechnické inštitúty, ako aj mestské a súkromné školy.

Absolventi nachádzajú zamestnanie ako odborníci v oblasti sociálnej práce, projektoví manažéri, manažéri CSR, inšpektori ochrany detí a odborníci v mestských agentúrach sociálnej ochrany. Učebný plán kladie čoraz väčší dôraz na inkluzívne vzdelávanie a pripravuje absolventov na prácu s deťmi a dospelými so zdravotným postihnutím, rodinami v kríze a sociálne zraniteľnými skupinami.

Študijný program ducation, zahŕňa povinné aj voliteľné predmety súvisiace s inkluzívnym prístupom. Základný študijný program zahŕňa kurzy v oblasti ľudských práv, sociálnej spravodlivosti, duševného zdravia a štúdia postihnutia; povinné predmety v rámci odborného jadra zahŕňajú inkluzívnu sociálnu prácu a psychológiu a sociológiu postihnutia. Voliteľné predmety (ktoré sa líšia podľa školy) môžu zahŕňať: psychologickú podporu detí v inkluzívnom vzdelávaní, stratégie výučby v inkluzívnom vzdelávaní, sociálnu spravodlivosť v inkluzívnej spoločnosti, sociálnu rehabilitáciu, sociálnu a vzdelávaciu prácu s deťmi so zdravotným postihnutím, univerzálny dizajn a asistenčné technológie, poruchy správania u detí: diagnostika a intervencia a prípadne psychológiu aktérov v inkluzívnom vzdelávaní.

Keďže Ukrajina stále rozvíja svoju inkluzívnu infraštruktúru, mnohé programy sa viac spoliehajú na systémy sociálnej ochrany a bezpečnosti ako na praktické stratégie inkluzívneho vyučovania. Univerzity však postupne aktualizujú svoje učebné plány, aby reagovali na rastúci dopyt po odborníkoch v oblasti inkluzívnosti a prístupnosti.

Analýza programov ukazuje, že všeobecný cyklus odbornej prípravy sociálnych pracovníkov na väčšine škôl zahŕňa nielen úvod do technológií sociálnej práce, ale aj kurzy o ľudských právach, duševnom zdraví a patológiách. Kľúčové predmety, ako sú inkluzívna spoločnosť a psychológia a sociológia zdravotného postihnutia, sú súčasťou základného učebného plánu. Väčšina kurzov zameraných priamo na prácu v inkluzívnom prostredí sa však ponúka ako voliteľné predmety; jednotlivé školy majú flexibilitu prispôsobiť svoju ponuku odborným znalostiam svojich pedagógov a dopytu študentov (napr. psychologická podpora detí v inkluzívnom vzdelávaní, inkluzívne stratégie výučby, sociálna rehabilitácia, univerzálny dizajn a asistenčné technológie, poruchy správania u detí – diagnostika a intervencia atď).

Vzhľadom na súčasnú situáciu je ťažké považovať Ukrajinu za plne inkluzívnu spoločnosť; mnohé vzdelávacie programy zostávajú prevažne teoretické a kladú dôraz na sociálnu ochranu a bezpečnosť konkrétnych skupín. Obsah sa však postupne modernizuje a programy profesionálneho rozvoja sa prispôbujú dopytu po inkluzívnosti. Ak sa univerzitám podarí prilákať akademikov špecializujúcich sa na asistenčné technológie, stratégie behaviorálnej intervencie a organizáciu podporných služieb pre špecifické skupiny klientov, mohlo by to výrazne zlepšiť kvalitu výučby

a lepšie zosúladiť zručnosti absolventov s novými potrebami krajiny. Dôsledky vojny a rastúca sociálna zraniteľnosť ovplyvňujú čoraz väčšiu časť obyvateľstva, čo si vyžaduje nové vedomosti a zručnosti od budúcich odborníkov.

Okrem systému vzdelávacích kvalifikácií Ukrajina tiež zlepšuje svoj rámec odborných kvalifikácií, ktorý uľahčuje vývoj nových mechanizmov odborného vzdelávania, ďalšieho vzdelávania a certifikácie na základe existujúcich akademických kvalifikácií. Cieľom je vytvoriť flexibilnejšie kariérne dráhy a zabezpečiť, aby odborníci v oblasti sociálnej práce a súvisiacich odborov boli lepšie pripravení reagovať na rýchlo sa meniace sociálne prostredie a rastúci dopyt po inkluzívnom vzdelávaní a podporných službách.

Rozvoj aplikovanej behaviorálnej analýzy

Prehľad histórie ABA v Európe a jej uznanie

Aplikovaná behaviorálna analýza (ABA) je vedecký prístup k pochopeniu a ovplyvňovaniu správania. Je široko používaná ako intervenčná metóda, najmä u ľudí s vývojovými poruchami, ako je porucha autistického spektra (ASD), s cieľom podporiť získavanie nových zručností, modifikovať správanie a znížiť prejavy, ktoré sú škodlivé alebo rušivé. ABA je založená na princípoch behaviorizmu a zameriava sa na to, ako sa správanie učí a ako ho ovplyvňujú faktory prostredia.

Základné princípy ABA vychádzajú z predpokladu, že správanie sa učí a dá sa naučiť, zmeniť alebo odnaučiť prostredníctvom štruktúrovaných intervencií. Kľúčovým prvkom je pozitívne posilnenie, ktoré zvyšuje pravdepodobnosť opakovania požadovaného správania, ak je nasledované odmenou. Aby bolo učenie efektívne, komplexné zručnosti sa rozdeľujú na menšie, zvládnuteľné kroky, čo umožňuje študentom napredovať prostredníctvom štruktúrovaného výučby.

Ďalším základným prvkom je objektívne meranie výsledkov – systematický zber údajov umožňuje monitorovať pokrok a prispôbiť intervencie aktuálnym potrebám jednotlivca. Kľúčovou metódou v rámci ABA je aj funkčná analýza správania (FBA), ktorá sa používa na určenie účelu konkrétneho správania a identifikáciu jeho príčin, ako je potreba pozornosti, vyhýbanie sa úlohám alebo získanie prístupu k určitému podnetu. Tieto zistenia potom umožňujú navrhnúť ciele intervencie.

Aplikácie ABA sú veľmi rôznorodé. Zahŕňajú rozvoj sociálnych zručností, komunikácie, spolupráce a zdieľania, ako aj prácu s problematickými správaniami, ako sú záchvaty hnevu, agresivita alebo sebapoškodzovanie. ABA sa používa aj na výučbu životných zručností, ako sú denné rutiny, hygiena a starostlivosť o seba, ako aj na zlepšenie akademických výsledkov, pozornosti a vytrvalosti pri plnení úloh.

ABA používa na dosiahnutie týchto cieľov rôzne techniky. Discrete Trial Training (DTT) je štruktúrovaná metóda, ktorá rozvíja špecifické zručnosti prostredníctvom opakovaného cvičenia a posilňovania. Naopak, Natural Environment Teaching (NET) sa zameriava na učenie v prirodzenom prostredí, kde sa zručnosti uplatňujú v reálnych situáciách a vznikajú prirodzené príležitosti na učenie. Okrem toho sa používajú techniky podnetov a postupného utlmenia, ktoré vedú študentov k správnym odpovediam a zároveň podporujú ich nezávislosť. Kľúčovým cieľom všetkých

intervencií je generalizácia, t. j. schopnosť uplatňovať nadobudnuté zručnosti v rôznych prostrediach, s rôznymi ľuďmi a v rôznych situáciách.

Úspech programov ABA závisí od spolupráce a súdržnosti medzi terapeutmi, učiteľmi, opatrovateľmi a rodinami. ABA je dnes uznávaná ako účinný a vedecky podložený prístup vo vzdelávaní a sociálnych službách, hoci sa stále najčastejšie spája s intervenciami pre ľudí s poruchami autistického spektra.

História a vývoj ABA v Európe

Základy aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA) boli položené v Spojených štátoch, kde sa vyvinula z behaviorizmu v priebehu 20. storočia, hlavne vďaka práci B. F. Skinnera. V Európe sa behaviorálna analýza začala formovať v 60. rokoch 20. storočia pod vplyvom Skinnera a ďalších amerických behaviorálnych analytikov.

Vo Veľkej Británii bola založená Skupina experimentálnej analýzy správania (EABG), ktorá sa pôvodne zameriavala na operantné podmieňovanie u zvierat. Postupom času sa jej zameranie rozšírilo aj na operantné správanie ľudí, aplikovanú behaviorálnu analýzu a vývoj štandardov odborného vzdelávania (Arntzen & Pellón, 2021).

Následne boli v niekoľkých európskych krajinách, vrátane Írska, Nórska a Talianska, založené organizácie zaoberajúce sa ABA (Arntzen & Pellón, 2021; Keenan et al., 2022). V súčasnosti v Európe pôsobí 21 rôznych organizácií zameraných na analýzu správania (Trellova & Bourland, 2024).

Napriek tomu je uznanie ABA ako profesijnej oblasti v mnohých európskych krajinách stále obmedzené. Iba niekoľko krajín oficiálne uznáva behaviorálnych analytikov ako regulované povolanie a vo väčšine Európy táto oblasť zostáva neregulovaná. Absencia odborného dohľadu znamená, že ochrana klientov nie je zaručená, pretože neexistuje všeobecne definovaný rozsah praxe ani štandardizované požiadavky na kompetencie odborníkov pracujúcich v oblasti ABA (Keenan, Dillenburger et al., 2023).

Napriek týmto výzvam sa oblasť ABA v Európe naďalej dynamicky rozvíja. Zvyšujú sa snahy o zavedenie vzdelávacích programov, etických noriem a profesionálneho uznania s cieľom zabezpečiť vysokú kvalitu a bezpečnosť poskytovania služieb behaviorálnej analýzy ( ).

Vývoj a súčasný stav aplikovanej behaviorálnej analýzy v partnerských krajinách

Česká republika

V minulosti bolo povedomie o aplikovanej behaviorálnej analýze (ABA) v Českej republike veľmi obmedzené. Až do začiatku 21. storočia mali rodiny detí s poruchou autistického spektra (ASD) obmedzený prístup k štruktúrovaným, na dôkazoch založeným terapiám a často sa spoliehali na tradičné alebo nevedecké prístupy. Rozvoj ABA bol do veľkej miery umožnený medzinárodnou spoluprácou a expozíciou, keďže českí rodičia a odborníci začali čerpať poznatky z krajín, kde bola ABA už dobre zavedená. Rastúca globálna diskusia o autizme a širší prístup k medzinárodným vzdelávacím zdrojom prispeli k zvýšenému záujmu o ABA ako vedecky podloženú intervenciu.

Postupné zavádzanie vzdelávacích a školiacich programov sa stalo kľúčovým faktorom vo vývoji ABA v Českej republike. Akademické inštitúcie, ako Masarykova univerzita a Karlova univerzita, začlenili princípy behaviorálnej analýzy do výučby psychológie, špeciálnej pedagogiky a súvisiacich odborov, čím zvýšili povedomie o ABA a podporili interdisciplinárne prístupy k behaviorálnym intervenciám. Na podporu týchto snáh bol zavedený päťročný rozvojový plán, ktorý poskytoval finančnú podporu pre vysokoškolské vzdelávanie v oblasti behaviorálnej analýzy. V rámci tejto iniciatívy absolvovala prvá skupina pätnástich českých behaviorálnych analytikov medzinárodné magisterské programy v behaviorálnej analýze a na Masarykovej univerzite bolo založené Centrum aplikovanej behaviorálnej analýzy (Roll-Pettersson et al., 2020). Do roku 2021 sa počet vyškolených behaviorálnych analytikov v Českej republike zvýšil na približne 40 odborníkov (Kingsdorf & Pančocha, 2020).

Počas tohto päťročného obdobia bola v roku 2016 založená Česká spoločnosť pre aplikovanú behaviorálnu analýzu (CSABA), po ktorej nasledovalo vytvorenie Pracovnej skupiny pre aplikovanú behaviorálnu analýzu Českej lekárskej komory (Kelly et al., 2018). CSABA zohráva kľúčovú úlohu v propagácii ABA, profesionálnom rozvoji, odbornej príprave expertov a stanovovaní etických noriem. Organizácia pravidelne organizuje workshopy a konferencie a spolupracuje s medzinárodnými expertmi, aby pomohla zmierniť nedostatok kvalifikovaných odborníkov v tejto oblasti.

V tom istom roku, 2016, vládna komisia pre občanov so zdravotným postihnutím pri Úrade vlády Českej republiky spustila iniciatívu zameranú na zlepšenie podpory ľudí s autizmom a ich rodín (Vládna komisia pre občanov so zdravotným postihnutím, 2016). Táto iniciatíva zdôraznila potrebu

komplexného systému odbornej prípravy špecialistov na autizmus a zaradenia behaviorálnych služieb do systému verejného zdravotného poistenia. Krátko nato bol prijatý zákon č. 201/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 96/2004 Z. z. o zdravotníckych povolaniach, ktorý formálne uznal povolania behaviorálny analytik, asistent behaviorálneho analytika a behaviorálny technik ako zdravotnícke povolania. Tento zákon tiež stanovil vzdelanostné a kvalifikačné požiadavky pre tieto profesie (Keenan et al., 2022). Následne Ministerstvo zdravotníctva Českej republiky vydalo vykonávacie predpisy (Sb. č. 39/2005 a Sb. č. 55/2011), ktoré definujú požiadavky na teoretickú a praktickú prípravu a špecifikujú rozsah odborných činností týchto profesií.

Do roku 2021 sa počet členov CSABA zvýšil na viac ako 50 odborníkov, vrátane behaviorálnych analytikov, ich asistentov, behaviorálnych technikov a ďalších špecialistov využívajúcich intervencie založené na ABA. Napriek týmto významným pokrokom však služby ABA zostávajú z veľkej časti financované zo súkromných zdrojov, pretože verejné financovanie je obmedzené a zdravotné poisťovne zatiaľ neklasifikujú intervencie ABA ako nevyhnutnú starostlivosť o ľudí s poruchami neurovývinu.

Slovensko

Aplikovaná behaviorálna analýza (ABA) si na Slovensku postupne získava uznanie od roku 2013, kedy sa malá skupina behaviorálnych analytikov vyškolených vo Veľkej Británii a Spojených štátoch vrátila do krajiny a začala poskytovať súkromné služby ABA rodinám detí s autizmom. Do roku 2022 pracovalo na Slovensku deväť špecialistov, z ktorých šesť bolo certifikovaných behaviorálnych analytikov. Ďalší rozvoj však spomalilo rozhodnutie Behaviour Analyst Certification Board (BACB) z roku 2019 ukončiť certifikáciu osôb bez trvalého pobytu v Spojených štátoch. Toto rozhodnutie výrazne obmedzilo možnosti profesionálnej certifikácie slovenských špecialistov (BACB, 2019).

Rozvoj ABA na Slovensku naďalej brzdia ďalšie faktory. Patrí medzi ne nedostatok vyškolených behaviorálnych analytikov, čo sťažuje uspokojenie rastúceho dopytu po týchto službách, ako aj nedostatok odbornej literatúry a vzdelávacích programov v slovnom jazyku (Hrebeňárová & Trellová, 2016). ABA tiež nie je uznávaná ako samostatné povolanie a je často nesprávne chápaná rodičmi aj odborníkmi – často sa redukuje na terapiu pre autizmus, namiesto toho, aby bola vnímaná ako vedecká disciplína zaoberajúca sa analýzou a ovplyvňovaním správania (Trellová & Sádovská, 2023). Neexistencia národnej asociácie ABA alebo certifikačného orgánu ďalej komplikuje vytvorenie profesionálnych štandardov a jednotných etických princípov.

Napriek týmto výzvam sa ABA postupne integruje do slovenského zdravotníckeho a vzdelávacieho systému. Ministerstvo zdravotníctva zaradilo intervencie založené na ABA do svojich štandardných diagnostických a terapeutických postupov pre poruchy autistického spektra, zatiaľ čo ministerstvo školstva odporúča používanie princípov ABA pri výučbe detí s autizmom, najmä stratégií motivácie a pozitívneho posilňovania. ABA však ešte nebola formálne zaradená do štátneho vzdelávacieho programu ako povinná prax.

Do roku 2016 bolo vzdelávanie ABA na Slovensku dostupné len prostredníctvom workshopov a praktických kurzov vedených behaviorálnymi analytikmi. Tieto kurzy boli určené predovšetkým rodičom detí s autizmom a inými vývojovými poruchami, ale aj odborníkom v oblasti včasnej intervencie, vzdelávania, logopédie, psychológie a sociálnej práce. V roku 2016 boli na Pedagogickej fakulte Univerzity v Prešove zavedené prvé akademické kurzy ABA vedené certifikovanými behaviorálnymi analytikmi ako súčasť programu špeciálnej pedagogiky. Program zahŕňa jeden povinný kurz (Teoretické základy ABA) a štyri voliteľné kurzy, ktoré sú k dispozícii študentom špeciálnej pedagogiky, primárneho vzdelávania a psychosociálnych porúch. Na ostatných slovenských univerzitách sa obsah týkajúci sa ABA obmedzuje na stručné zmienky v širších kurzoch zameraných na vzdelávanie, sociálnu prácu alebo logopédiu, a tieto kurzy nevyučujú certifikovaní odborníci.

Pomalé šírenie výučby ABA na Slovensku súvisí s nedostatkom univerzitných programov a nízkym dopytom zamestnávateľov po odborníkoch s certifikátom ABA. Kingsdorf & Pančocha (2023) uvádzajú, že motivácia absolvovať školenie ABA je nízka, hlavne kvôli neistým kariérnym vyhliadkam v tejto oblasti. Hoci sa princípy ABA odporúčajú pri výučbe žiakov s autizmom, nie sú vyžadované v národných kurikulárnych dokumentoch, čo ďalej znižuje záujem odborníkov o rozširovanie svojich kvalifikácií. Rozšírenie ponuky kurzov ABA na univerzitách pre pedagógov, psychológov, sociálnych pracovníkov a iných odborníkov by mohlo výrazne zvýšiť záujem o túto oblasť a prispieť k jej širšiemu prijatiu vo vzdelávacej a sociálnej praxi.

V súčasnosti žiadna slovenská univerzita neponúka program Verified Course Sequence (VCS) pre behaviorálne techniky alebo behaviorálnych analytikov. Najbližšia možnosť certifikovaného štúdia je k dispozícii na Masarykovej univerzite v Brne, ktorú si slovenskí odborníci v oblasti u často vyberajú kvôli jazykovej blízkosti češtiny a slovenčiny. Zároveň majú slovenskí odborníci prístup k akreditovanému vzdelávaciemu programu v oblasti aplikovanej behaviorálnej analýzy, schválenému Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky podľa § 55 zákona č. 138/2019 Z. z. Tento program ponúkajú súkromné vzdelávacie organizácie

a predstavuje prvý krok k systematickému rozvoju odborného vzdelávania v oblasti ABA na Slovensku.

Severná Macedónsko

Severná Macedónia čelí významným výzvam pri rozvoji služieb aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA), a to predovšetkým z dôvodu nedostatku ľudských a finančných zdrojov. Z tohto dôvodu je zavádzanie intervencií založených na dôkazoch, ktorých cieľom je podporovať deti s autizmom, výrazne pomalšie ako v Severnej Amerike alebo iných regiónoch, kde sú postupy ABA už dobre zavedené.

Hoci je ABA v západných krajinách uznávaná a používaná už niekoľko desaťročí, v Severnom Macedónsku sa implementuje až od roku 2014, a to hlavne vďaka medzinárodne financovaným projektom zameraným na profesionálny rozvoj a odbornú prípravu opatrovateľov a pedagógov. Vzhľadom na nedostatok inštitúcií poskytujúcich špecializované vzdelávanie v oblasti ABA zohrali tieto projekty kľúčovú úlohu pri zvyšovaní povedomia o behaviorálnych intervenciách. Napriek tomu je integrácia ABA do univerzitných programov naďalej veľmi obmedzená – napríklad kurz biologického správania na Balkánskej univerzite neobsahuje žiadny obsah súvisiaci s ABA, čo svedčí o nedostatočnom zastúpení behaviorálnych princípov v akademických osnovách.

Za zmienku stojí organizácia „Blue Firefly“¹, ktorá poskytuje terapeutické služby deťom s autizmom. Jednou z foriem ponúkanej podpory je terapia vedená dvoma licencovanými terapeutmi ABA, pôvodom z USA. Od roku 2023 sa tieto služby poskytujú dočasne, nie na plný úväzok. Pozitívne výsledky týchto intervencií zaznamenali predovšetkým rodičia detí s autizmom a jeden z miestnych špeciálnych pedagógov absolvoval v rámci organizácie školenie ABA. Medzi rodičmi rastie dopyt po vzdelávaní a terapii založenej na ABA, ale terapeutické zdroje zostávajú obmedzené a stále chýbajú formálne vzdelávacie programy pre odborníkov v oblasti ABA.

To vyvoláva obavy o kvalitu existujúceho vzdelávania, ktoré sa často poskytuje opatrovateľom a odborníkom bez dostatočného teoretického vzdelania. Mnohí školitelia v Severnom Macedónsku nemajú základné znalosti o princípoch ABA, čo obmedzuje účinnosť podpory pre rodiny a deti s poruchami autistického spektra. Táto situácia poukazuje na naliehavú potrebu zaviesť štruktúrované školenie v oblasti aplikovanej behaviorálnej analýzy a prijať legislatívne opatrenia na zabezpečenie toho, aby poskytovatelia služieb mali primeranú odbornú kvalifikáciu.

¹ Viac informácií nájdete na stránke bluefirefly.mk.

Na zlepšenie kvality služieb ABA je potrebné prispôbiť vzdelávacie programy špecifickým potrebám opatrovateľov a zároveň posilniť celkovú vzdelávaciu infraštruktúru pre ABA v Severnom Macedónsku. Rozšírenie odborného vzdelávania a vypracovanie oficiálnych noriem a usmernení pre vzdelávanie v oblasti ABA by prispelo k štandardizácii praxe, zabezpečilo vyššiu kvalitu intervencií a zvýšilo dostupnosť služieb (Kingsdorf et al., 2022).

Poľsko

Poľsko prejavuje už viac ako dve desaťročia veľký záujem o rozvoj aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA). K roku 2021 získalo v tejto krajine certifikát od Behaviour Analyst Certification Board (BACB) celkovo 22 odborníkov, vrátane jedného BCBA-D a jedného BCaBA. Od 90. rokov 20. storočia začali rôzne inštitúcie v Poľsku implementovať intervencie založené na princípoch ABA pre ľudí s poruchami autistického spektra.

Uznanie a využívanie ABA vo vzdelávacích inštitúciách je v Poľsku čoraz zreteľnejšie. Mnohé veľké mestá majú teraz materské školy, základné a stredné školy a špecializované centrá, ktoré systematicky uplatňujú princípy behaviorálnej analýzy vo svojej praxi. Zároveň je možné študovať postgraduálne programy ABA na viacerých univerzitách, napríklad na Univerzite sociálnych a humanitných vied a na Univerzite v Gdaňsku (Keenan et al., 2022).

V posledných rokoch vznikli v Poľsku aj dve dôležité profesijné organizácie: Poľská asociácia behaviorálnej terapie (PABT) a Poľská spoločnosť behaviorálnej psychológie (PSBP), obe založené v roku 2002. Cieľom týchto organizácií je rozvíjať oblasť behaviorálnej terapie, podporovať vzdelávanie odborníkov a zvyšovať povedomie o vedecky podložených terapeutických metódach.

V roku 2020 PABT zorganizovala špecializované vzdelávacie kurzy, ktorých sa zúčastnilo viac ako 1 000 účastníkov. V súčasnosti sa tiež pripravuje národná licencia pre behaviorálnych terapeutov s cieľom štandardizovať vzdelávanie a prax behaviorálnych terapeutov v Poľsku. Napriek tomuto vývoju však nedostatok oficiálneho uznania a regulácie behaviorálnych analytikov predstavuje významnú výzvu, ktorá si vyžaduje neustále úsilie o posilnenie odborných štandardov, vzdelávania a kvality služieb.

Rozšírenie praxe ABA v Poľsku čelí viacerým systémovým prekážkam:

1. Nedostatok kvalifikovaných odborníkov, čo obmedzuje dostupnosť služieb.
2. Dopyt po ABA intervenciách výrazne prevyšuje ponuku certifikovaných špecialistov.
3. Nedostatočná domáca vzdelávací infraštruktúra núti mnohých odborníkov získať certifikáciu v zahraničí, čo je časovo náročné a nákladné.

4. Obmedzená dostupnosť pre verejnosť, pretože terapia ABA je drahá a poskytujú ju hlavne súkromné subjekty. Štátne zdravotné poistenie zvyčajne nekryje terapiu ABA, čo predstavuje významnú finančnú záťaž pre rodiny detí s autizmom.

Napriek podpore vlády je povedomie o účinnosti ABA medzi pedagógmi, zdravotníckymi odborníkmi a tvorcami politiky v oblasti vzdelávania stále relatívne nízke. Pretrvávajú mylné predstavy o metódach a princípoch ABA, čo niekedy vedie k skepticizmu alebo odporu, najmä v tradičných vzdelávacích a zdravotníckych inštitúciách.

Ďalšou významnou prekážkou je absencia jednotného regulačného rámca upravujúceho prax ABA, čo má za následok nedostatočnú šandardizáciu kvality poskytovaných služieb. Zavedenie národného certifikačného systému, odborného dohľadu a etických noriem by bolo kľúčovým krokom k zabezpečeniu konzistentnej a účinnej praxe (Keenan et al., 2022)..

Ukrajina

Rozvoj aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA) na Ukrajine začal z iniciatívy rodičov, ktorí zorganizovali prvé kurzy ABA v reakcii na rastúcu potrebu intervencií založených na dôkazoch pre ľudí s poruchou autistického spektra (ASD). Predtým boli terapeutické možnosti obmedzené a často sa spoliehali na neštandardné, tradičné alebo alternatívne prístupy. Vďaka úsiliu rodičov a postupnému zoznamovaniu sa s medzinárodnými osvedčenými postupmi sa však zvýšilo povedomie o ASD a výhodách ABA. Mnohé ukrajinské rodiny, ktoré hľadali účinnú liečbu, využili online zdroje a zúčastnili sa seminárov vedených zahraničnými a domácimi odborníkmi.

Významným míľnikom vo vývoji ABA na Ukrajine bolo zavedenie programu prípravy na skúšku BCBA, ktorý inicioval certifikovaný behaviorálny analytik (BCBA). Tento program viedol k vyškoleniu prvých špecialistov v oblasti ABA v roku 2012.

V roku 2015 skupina popredných behaviorálnych analytikov založila Ukrajinskú asociáciu behaviorálnych analytikov (UABA), neziskovú organizáciu zameranú na vzdelávanie, odbornú prípravu a výskum v oblasti ABA. O rok neskôr Ukrajina hostila svoju prvú medzinárodnú konferenciu o behaviorálnej analýze, čo bol významný krok k profesionalizácii tejto oblasti. V rokoch 2015 až 2021 nasledovala séria workshopov, webinárov a národných konferencií zameraných na zvyšovanie povedomia o službách ABA a zlepšovanie ich dostupnosti. V roku 2019 boli na Ukrajine certifikovaní prví dvaja BCBA, ktorí sa stali členmi predstavenstva UABA. Začiatkom roka 2022 v krajine fungovalo približne desať centier ABA (Keenan et al., 2022).

Rozvoj ABA však výrazne narušila ruská invázia na Ukrajinu v roku 2022. Mnohí členovia UABA boli nútení emigrovať, ale naďalej vykonávajú svoju prax na diaľku a aktívne sa podieľajú na

vzdelávacích iniciatívach a vývoji programov pre nových odborníkov v oblasti ABA. Napriek tomu na Ukrajine stále neexistujú akreditované univerzitné programy ABA a dostupné kurzy sa naďalej poskytujú súkromne, mimo systému vysokoškolského vzdelávania.

Napriek pretrvávajúcim výzvam sa ABA na Ukrajine naďalej rozvíja. Zakladajú sa nové centrá ABA, organizujú sa vzdelávacie semináre a rozširuje sa sieť odborníkov a rodín, ktoré propagujú etické a na dôkazoch založené intervencie. Väčšina týchto aktivít sa však sústreďuje vo veľkých mestách – predovšetkým v Kyjeve, Ľvove a Charkove –, zatiaľ čo vidiecke oblasti zostávajú nedostatočne pokryté.

Súčasný stav ABA na Ukrajine možno rozdeliť do troch hlavných oblastí:

1. Profesionálny rozvoj

- Odborná príprava a certifikácia: Počet ukrajinských odborníkov, ktorí sa uchádzajú o medzinárodnú certifikáciu ABA, sa postupne zvyšuje. Vzhľadom na absenciu domácich certifikačných programov sa väčšina odbornej prípravy uskutočňuje online alebo v zahraničí.
- Workshopy a semináre: Rôzne záujmové skupiny a organizácie pravidelne organizujú vzdelávacie podujatia s cieľom oboznámiť pedagógov, terapeutov a rodičov s princípmi ABA.
- Ukrajinská asociácia behaviorálnych analytikov (UABA): UABA sa snaží dosiahnuť formálne uznanie povolania behaviorálneho analytika a vytvoriť národný vzdelávací program ABA, ktorý ponúka bakalárske a magisterské tituly v tejto oblasti. Asociácia aktívne usiluje o integráciu s európskou komunitou ABA. V súčasnosti má UABA 70 členov, vrátane behaviorálnych analytikov a technikov, a pravidelne organizuje mesačné webináre pre odborníkov.

2. Poskytovanie služieb

- Súkromné terapeutické centrá: Väčšina služieb ABA je financovaná zo súkromných zdrojov a poskytovaná prostredníctvom špecializovaných centier zameraných na liečbu autizmu. Tieto centrá sa nachádzajú hlavne vo veľkých mestách, zatiaľ čo vidiecke regióny majú obmedzený alebo žiadny prístup k službám ABA.
- Intervencie v domácom prostredí: Niektoré rodiny využívajú domáce programy ABA, často s podporou online zdrojov a konzultácií na diaľku s certifikovanými odborníkmi.

3. Sieť podpory a advokácie rodičov

- Rodičia zohrávajú kľúčovú úlohu pri zvyšovaní povedomia o ABA a presadzovaní zmien v politike.
- Komunitné skupiny a sociálne siete slúžia ako dôležité platformy na zdieľanie informácií, organizovanie podujatí a presadzovanie lepšieho prístupu k službám ABA.

Napriek pokroku zostáva regulácia služieb ABA významnou výzvou. Neetické praktiky a činnosti nekvalifikovaných osôb, ktoré sa falošne vydávajú za behaviorálnych analytikov, ohrozujú dôveryhodnosť a kvalitu poskytovaných služieb.

Vďaka pokračujúcej integrácii intervencií založených na dôkazoch, ako je ABA, má Ukrajina značný potenciál na zlepšenie kvality života osôb s vývojovými poruchami a ich rodín. Ak sa úsilie o rozvoj ABA bude pokračovať, táto metóda sa môže stať kľúčovou súčasťou terapeutických a vzdelávacích intervencií a byť plne integrovaná do praxe psychológov, špeciálnych pedagógov a sociálnych pracovníkov.

Úloha aplikovanej behaviorálnej analýzy v inklúzii

Ako ukazuje táto správa, inkluzívnosť – najmä vo vzdelávaní a sociálnej integrácii – zostáva prioritou v celej Európe. Na základe zásad rovnosti a nediskriminácie má inkluzívnosť za cieľ zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetkých jednotlivcov, vrátane osôb so zdravotným postihnutím alebo špecifickými vzdelávacími potrebami. Hoci inklúziu podporuje legislatíva vo väčšine európskych krajín, praktické výzvy pretrvávajú. Mnohé vzdelávacie inštitúcie a pracoviská stále nemajú dostatočné zdroje na to, aby mohli účinne reagovať na rôznorodé potreby študentov a zamestnancov. Medzi najčastejšie prekážky patrí nedostatočné vzdelávanie učiteľov a zamestnancov v oblasti inkluzívnych prístupov, obmedzený prístup k individualizovaným intervenciám a nerovnomerné zavádzanie inkluzívneho prístupu v jednotlivých regiónoch a krajinách.

Aplikovaná behaviorálna analýza (ABA) je vedecky overený prístup, ktorý zohráva kľúčovú úlohu pri podporovaní inkluzívneho vzdelávania. ABA sa zameriava na rozvoj sociálnych, komunikačných a vzdelávacích zručností prostredníctvom pozitívneho posilňovania a iných behaviorálnych princípov. Miera prijatia ABA v inkluzívnych vzdelávacích prostrediach sa však v rámci Európy značne líši, a to hlavne v dôsledku rozdielov v národných politikách v oblasti vzdelávania, dostupnosti kvalifikovaných odborníkov a kultúrnej akceptácii behaviorálnych metódik.

Výsledky rozhovorov s odborníkmi o ich skúsenostiach s inkluzívnymi prostredím a behaviorálnymi programami

Prieskum potenciálnych školiteľov

Hlavným cieľom projektu bolo vyvinúť vzdelávacie kurzy zamerané na správanie s cieľom zlepšiť pripravenosť učiteľov, sociálnych pracovníkov a iných odborníkov pracujúcich v inkluzívnych prostrediach v partnerských krajinách, a to ako pred nástupom do zamestnania, tak aj počas neho. Aby sa zabezpečilo, že vzdelávacie materiály spĺňajú potreby cieľovej skupiny, bolo vykonané hodnotenie potrieb s cieľom identifikovať rozsah požadovaného vzdelávania, konkrétny obsah a najvhodnejší formát kurzov.

Na tento účel bol vykonaný štruktúrovaný dotazníkový prieskum s použitím dotazníka s 20 otázkami zameranými na tri kľúčové oblasti:

- osobné a profesijné zázemie,
- pracovné skúsenosti a školenia v oblasti ABA,
- znalosti a oboznámenosť s princípmi ABA.

Prieskum sa uskutočnil medzi potenciálnymi školiteľmi a účastníkmi školenia, čo poskytlo komplexný prehľad o povedomí a dostupnosti školenia ABA v každej krajine. Na štúdiu sa zúčastnil aspoň jeden sociálny pracovník, špecialista na špeciálne vzdelávanie a psychológ z každej partnerskej krajiny. Celkovo bolo vypočítaných 20 odborníkov a všetky rozhovory boli zaznamenané a prepisované na účely kvalitatívnej analýzy.

Štandardizovaný postup rozhovoru:

1. Úvod a vysvetlenie účelu rozhovoru.
2. Získanie informovaného súhlasu s účasťou a nahrávaním.
3. Vedenie rozhovoru s možnosťou dodatočných vysvetlení.
4. Ukončenie rozhovoru shrnutím a náčrtom ďalších krokov.

Na základe získaných údajov bola vykonaná kvalitatívna analýza s cieľom posúdiť informovanosť odborníkov o vzdelávacích programoch ABA a ich skúsenosti s používaním metód

behaviorálnej analýzy v praxi. Výsledky poskytujú pohľad na dostupnosť vzdelávania ABA, praktické uplatňovanie techník ABA a výzvy, ktorým odborníci čelia v inkluzívnych prostrediach.

Integrácia ABA do odborného vzdelávania

Niektorí účastníci uviedli, že ABA bola kľúčovou súčasťou ich odborného vzdelávania, zatiaľ čo iní ju mali len ako voliteľný predmet alebo sa s ňou počas štúdia vôbec nestretli. Niekoľko respondentov poznamenalo, že výučba behaviorálnych prístupov bola často fragmentovaná a chýbala jej systematická integrácia do univerzitných programov.

Účasť na vzdelávacích programoch súvisiacich s ABA

- Mnohí odborníci absolvovali ďalšie vzdelávanie v oblasti ABA mimo svojho formálneho štúdia, prostredníctvom postgraduálnych kurzov, súkromných workshopov alebo školení organizovaných mimovládnyimi organizáciami (MVO).
- Medzi najčastejšie spomínané programy patrili:
  - Behaviorálna terapia v teórii a praxi
  - kurzy organizované špecializovanými inštitúciami, napr. nadáciou Step by Step.
- Významná časť respondentov však nemala žiadne formálne vzdelanie v oblasti ABA, čo poukazuje na prekážky v dostupnosti vzdelávacích programov v mnohých partnerských krajinách.

Inštitúcie poskytujúce vzdelávanie v oblasti ABA

- Kurzy súvisiace s ABA ponúkali hlavne univerzity (napr. SWPS University, Masarykova univerzita) a súkromné vzdelávacie inštitúcie.
- Neziskové organizácie zohrávali významnú úlohu v rozvoji vzdelávania v oblasti ABA a poskytovali špecializované kurzy pre odborníkov aj rodičov.

Skúsenosti s používaním ABA v profesionálnom prostredí

- Dĺžka praxe: Respondenti uviedli, že pracujú s behaviorálnymi problémami od 3 do viac ako 13 rokov.
- Cieľové skupiny: Mnohí odborníci majú rozsiahle skúsenosti s prácou s neurodivergentnými jedincami, najmä s deťmi a dospelými s autizmom alebo vývojovými poruchami.

Najčastejšie riešené behaviorálne problémy

- Agresia (bitie, kopanie, verbálne útoky)
- Sebapoškodzujúce správanie
- Odmietanie plniť pokyny
- Emocionálna dysregulácia a poruchy príjmu potravy

Vzdelávacie potreby a dostupnosť kurzov ABA

- Medzery vo vzdelávaní: Väčšina účastníkov uznala nedostatok formálneho vzdelávania, obmedzený prístup k štruktúrovaným kurzom a nedostatok praktických skúseností.
- Záujem o ďalšie vzdelávanie: Respondenti vyjadrili silnú motiváciu zlepšiť svoje kvalifikácie v moderných metódach ABA.

Hlavné problémy s dostupnosťou kurzov ABA

- ABA kurzy nie sú bežne zahrnuté do štandardných študijných programov.
- Obmedzený počet certifikovaných škooliteľov v partnerských krajinách.
- Vysoké finančné náklady a ťažký prístup k medzinárodnej certifikácii.

Pracovné prostredie a špecializácia

Respondenti mali rôzne akademické tituly – hlavne magisterské a doktorské tituly – v odbore psychológia, pedagogika, rehabilitácia a aplikovaná behaviorálna analýza. Pracujú v širokej škále profesií, napríklad::

- riaditelia materských škôl a školskí administratívni pracovníci,
- klinickí supervízori a súkromní terapeuti,
- univerzitní docenti a akademickí výskumníci.
- Pracujú v rôznych prostrediach, vrátane:
  - materské a špeciálne školy,
  - súkromných terapeutických centrách,
  - univerzitných katedrách zameraných na behaviorálne vedy.

Zhrnutie kľúčových zistení

- Povedomie o vzdelávacích programoch a metódach ABA je v partnerských krajinách nerovnomerné, s výraznými rozdielmi v dostupnosti a formálnom vzdelávaní.

- Mnohí účastníci majú praktické skúsenosti, ale vyjadrujú potrebu štruktúrovanejšieho a pokročilejšieho vzdelávania v oblasti ABA.
- Odborníci sa vo svojej práci stretávajú s širokou škálou náročných správanií, čo potvrdzuje relevanciu a potrebu techník ABA v ich praxi.
- Spolupráca s univerzitami a mimovládnyimi organizáciami zohráva kľúčovú úlohu pri poskytovaní vzdelávania v oblasti ABA, ale pre budúcnosť je žiaduca väčšia integrácia ABA do štandardných vzdelávacích systémov.

Záver

Povedomie o vzdelávacích programoch v oblasti aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA) a ich dostupnosť sa v jednotlivých partnerských krajinách výrazne líšia. Kým niektoré regióny ponúkajú štruktúrované univerzitné kurzy a špecializované vzdelávanie, iné nemajú v tejto oblasti žiadne formálne vzdelávacie možnosti.

Mnohí odborníci pracujúci v oblasti inkluzívneho vzdelávania majú rozsiahle praktické skúsenosti s prácou s náročným správaním, ale zároveň vyjadrujú silnú potrebu štruktúrovanejšieho a pokročilejšieho vzdelávania v oblasti ABA. Dopyt po intervenciách založených na ABA je značný – väčšina respondentov uviedla, že sa vo svojej praxi pravidelne stretáva s problémovým správaním, ako je agresivita, sebapoškodzovanie, odmietanie spolupráce a emocionálna dysregulácia. Tieto zistenia potvrdzujú, že techniky ABA sú kľúčovým nástrojom na podporu pedagógov a špecialistov v inkluzívnych vzdelávacích prostrediach.

Spolupráca s mimovládnymi organizáciami (MVO) a akademickými inštitúciami v niektorých regiónoch prispela k zvýšeniu dostupnosti školení ABA, ale pre dlhodobé udržateľné a štandardizované zavádzanie týchto prístupov je potrebná širšia integrácia ABA do univerzitných osnov a národných vzdelávacích rámcov. Rozdiely v úrovni a kvalite vzdelávania medzi krajinami poukazujú na potrebu cieleného úsilia o odstránenie regionálnych nerovností a zlepšenie celkovej kvality behaviorálnej podpory.

Na základe výsledkov kvalitatívnej analýzy rozhovorov možno konštatovať, že vývoj štruktúrovaného vzdelávacieho programu ABA je nielen nevyhnutný, ale aj aktuálnou prioritou. Navrhovaný program by mal rozšíriť prístup k formálnym kurzom a workshopom ABA, najmä v nedostatočne pokrytých regiónoch, a klásť dôraz na praktické zložky výučby, ako je klinická prax, supervízia a prípadové štúdie. Cieľom je posilniť uplatniteľnosť techník ABA v reálnych vzdelávacích a terapeutických kontextoch.

Zároveň je žiaduce podporovať partnerstvá medzi univerzitami, mimovládnymi organizáciami a súkromným sektorom, aby sa umožnila štandardizácia vzdelávania a šírenie odborných znalostí v oblasti ABA. Podpora ďalšieho odborného rozvoja a kontinuálneho vzdelávania odborníkov zabezpečí, že budú schopní efektívne reagovať na meniace sa výzvy inkluzívneho vzdelávania a poskytovať služby v súlade s najnovšími vedeckými poznatkami.

Porovnanie prístupov k inkluzívnemu vzdelávaniu a behaviorálnym programom v partnerských krajinách

Komplexné štatistické údaje o presnom rozsahu využívania aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA) v inkluzívnom vzdelávaní v Európe sú v súčasnosti obmedzené. Niekoľko štúdií a správ však poskytuje relevantný prehľad o prevalencii a uplatňovaní ABA v rôznych európskych kontextoch.

Miera integrácie ABA do inkluzívneho vzdelávania a systémov behaviorálnej podpory sa v jednotlivých európskych krajinách výrazne líši. Hoci chýbajú komplexné kvantitatívne údaje, dostupné zdroje naznačujú, že využívanie ABA sa postupne zvyšuje, najmä v dôsledku rastúceho povedomia o jej prínosoch a rozvoja odborného vzdelávania.

- Česká republika: Prieskumy ukazujú, že hoci sú princípy ABA prítomné v praxi, ich implementácia je stále obmedzená a nerovnomerná. To poukazuje na potrebu väčšieho vzdelávania a väčšej inštitucionálnej podpory integrácie ABA do vzdelávacích programov.
- Vysokoškolské vzdelávanie a odborná príprava: V celej Európe rastie záujem o šandardizáciu odbornej prípravy ABA a jej začlenenie do programov vysokoškolského vzdelávania pre odborníkov pracujúcich v oblasti špeciálneho vzdelávania, psychológie a s ľuďmi s autizmom. Zavedenie jednotných vzdelávacích rámcov by mohlo zlepšiť kvalitu a konzistentnosť služieb ABA poskytovaných v inkluzívnom vzdelávaní.
- Profesionálne uznanie: Postavenie behaviorálnych analytikov sa v jednotlivých európskych krajinách značne líši. Niektoré krajiny už zaviedli formálne certifikačné procesy a jasne definované profesionálne štandardy, zatiaľ čo iné stále nemajú legislatívny rámec, čo ovplyvňuje dostupnosť, kvalitu a etické štandardy služieb v inkluzívnych prostrediach.

Na prijatie ABA v inkluzívnom vzdelávaní vplyva celý rad faktorov, najmä národná politika v oblasti vzdelávania, dostupnosť finančných prostriedkov, úroveň odbornej prípravy odborníkov a vnímanie behaviorálnych intervencií verejnosťou. Zatiaľ čo niektoré krajiny už dosiahli významný pokrok v integrácii ABA do svojich vzdelávacích systémov, iné sa nachádzajú v počiatočných fázach implementácie. Prekonanie týchto rozdielov si vyžaduje koordinované úsilie na európskej úrovni, najmä v oblasti šandardizácie odbornej prípravy, odborného uznania a zvyšovania povedomia o výhodách ABA.

Záverom možno konštatovať, že ABA je v Európe široko uznávaná ako účinný, na dôkazoch založený prístup k podpore osôb s poruchou autistického spektra (ASD) a inými vývojovými

ťažkosťami v inkluzívnom prostredí. Naďalej však pretrvávajú rozdiely v jej používaní. Budúce iniciatívy by sa preto mali zamerať na harmonizáciu vzdelávacích štandardov, rozšírenie možností certifikácie a systematické zvyšovanie povedomia odborníkov a širokej verejnosti s cieľom zabezpečiť účinnú a eticky zodpovednú integráciu ABA do vzdelávacích a terapeutických rámcov v celej Európe.

Nadväzujúce activity

Ďalšia fáza projektu sa zameriava na **vývoj komplexného kurikula pre vzdelávací program zameraný na zabezpečenie prístupu k odbornej príprave v oblasti aplikovanej behaviorálnej analýzy (ABA)** pre širšie spektrum odborníkov. Štruktúrovaný program bude zahŕňať **klúčové témy potrebné na efektívne vyučovanie behaviorálnej analýzy**, najmä v kontexte inkluzívneho vzdelávania a podpory ľudí s vývojovými ťažkosťami.

Tematické oblasti učebného plánu:

- Konceptie a princípy behaviorálnej analýzy
- Základy hodnotenia a uplatňovania metód zmeny správania
- Verbálne správanie
- Základy merania správania
- Základy intervencie a implementácie programov aplikovanej behaviorálnej analýzy I
- Základy intervencie a implementácie programov aplikovanej behaviorálnej analýzy II
- Znižovanie problémového správania
- Profesionálne a etické princípy behaviorálnych techník
- Podpora inklúzie a diverzity

Štruktúra učebného plánu

Každá lekcia bude pozostávať z dvoch tematicky prepojených prednášok doplnených podpornými študijnými materiálmi.

Každý modul bude obsahovať:

- dve hodinové prezentácie s priloženými prednáškovými poznámkami a študijným sprievodcom (formát testu s výberom odpovedí),
- sprievodné študijné materiály s doplňujúcimi informáciami,

- praktické príklady a prípadové štúdie podporujúce aplikáciu vedomostí,
- krátke kvízy na overenie vedomostí a sledovanie pokroku účastníkov.

Kvalitatívna analýza vykonaná v predchádzajúcej fáze projektu vytvorila dátovú základňu pre návrh tohto vzdelávacieho programu. Na základe identifikovaných potrieb je učebný plán prispôsobený formátu e-learningového kurzu, aby bola zabezpečená maximálna dostupnosť pre širšie publikum, vrátane začínajúcich a skúsených učiteľov, sociálnych pracovníkov, psychológov a iných odborníkov v pomáhajúcich profesiách.

E-learningová platforma a asynchrónne vzdelávanie

Obsah učebného plánu bude použitý na vývoj komplexných e-learningových materiálov pre asynchrónne štúdium, ktoré umožnia študentom študovať vlastným tempom.

Tieto materiály budú obsahovať:

- audio a video prednášky,
- prezentácie a vzorové protokoly,
- čitateľské materiály a doplnkové zdroje,
- online testy a úlohy na sebahodnotenie.

Materiály budú k dispozícii širokej škále používateľov, vrátane školiteľov, partnerských akademikov z univerzít na Ukrajine a v Severnom Macedónsku, nových a existujúcich učiteľov, sociálnych pracovníkov, psychológov a vysokoškolských študentov. V budúcnosti sa plánuje rozšíriť ponuku o podrobné školenia na špecializované témy ABA a vytvoriť praktický školiaci kurz s využitím platformy e-learningu.

Školenie akademických pracovníkov a multiplikátorov

Projekt zahŕňa aj osobné školenia pre akademických pracovníkov z partnerských univerzít, ktorí sa špecializujú na inkluzívne vzdelávanie a behaviorálnu analýzu. Tím odborníkov vyškolí lektorov – multiplikátorov –, ktorí budú následne vyučovať študentov, učiteľov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborníkov v oblasti inkluzívneho vzdelávania a behaviorálnej podpory.

Toto školenie bude kombinovať:

- osobné vyučovanie a praktické školenie,
- využívanie behaviorálnych techník v reálnych vzdelávacích situáciách,
- integráciu nástrojov e-learningu do každodennej výučbovej praxe.

Dlhodobý vplyv projektu

Hlavným cieľom projektu je zabezpečiť trvalý vplyv na inkluzívne vzdelávanie a služby behaviorálnej podpory v partnerských regiónoch prostredníctvom posilnenia kompetencií pedagógov a špecialistov v oblasti ABA. Získané vedomosti a zručnosti umožnia účastníkom efektívne reagovať na náročné formy správania ( ), podporovať pozitívny vývoj detí a dospelých a prispievať k väčšej inkluzívnosti vo vzdelávacích a sociálnych inštitúciách.

V budúcnosti sa očakáva rozšírenie projektu o ďalšie vzdelávacie moduly zamerané na pokročilé techniky behaviorálnej intervencie a prepojenie s výskumnými iniciatívami v oblasti inkluzívneho vzdelávania. To posilní schopnosť inštitúcií poskytovať vysokokvalitné, na dôkazoch založené sociálne, psychologické a vzdelávacie podporné služby.

Odkazy

- Zákon č. 561/2004 Z. z. z 24. septembra 2004 o predškolskom, základnom, strednom, odbornom a inom vzdelávaní. (2011). Ministerstvo školstva, mládeže a športu. <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/act-no-561-2004-coll-of-24-september-2004-on-pre-school>
- Afuzova, H., Rudenko, L., Stepanchenko, N., Shkrabiuk, V., Martsyniak-Dorosh, O., & Dubovyk, O. (2021). Duševná orientácia budúcich psychologov v korekčnej podpore detí s duševnými a fyzickými poruchami vývoja. *Brain Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 127–148. <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/224>
- Schválené štandardy vysokoškolského vzdelávania. (n.d.). Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny. <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
- Arntzen, E., & Pellón, R. (2021). Pohľad na vývoj a súčasnú situáciu behaviorálnej analýzy v Európe. *Behaviour and Social Issues*, 30(1), 346–360. <https://doi.org/10.1007/s42822-021-00068-w>
- Behaviour Analyst Certification Board (BACB). (2019). Nedávne zmeny v medzinárodnom zameraní BACB. (2019). The Behaviour Analyst Certification Board, Inc. <https://www.bacb.com/recent-changes-to-international-focus/>
- Bezáková, J., Bougdar, J., Čavojská, N., A Ďurčová, V., Guštafik, P., Havrila, M., Hudáková, V., Högerová, J., Kmeťová, I., Križo, V., Krnáčová, Z., Kurnická, K., Kurnický, R., Kuruc, M., Kušnieriková, N., Kvašňáková, L., Lednická, J., Okálová, O., Poláková, K., . . . Zoričáková, V. (2022). *Školský podporný tím: Teoretický a praktický sprievodca*. (J. Högerová, Ed.; 1. vyd.).
- Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2023/01/MANUAL_SPT_web.pdf
- Boshkovska Rozalija, Ivanovska, M., Mickovska, G., Mojanoska, V., Pankova, D., Pankova, D., & Peshevska Mitankovska, P. M., A. (2020). *Príručka pre prácu inkluzívneho tímu. Skopje: Úrad pre rozvoj vzdelávania*. Ministerstvo školstva a vedy Severnomacedónskej republiky. https://mon.gov.mk/stored/document/MK_%20revidiran_Vodic%20za%20rabota%20na%20UIT_final_WEB.pdf
- Služba ombudsmana pre vzdelávanie. (2023). *Viac ako milión ukrajinských predškolákov a milión školákov je v zahraničí. Ako zostať v kontakte s Ukrajinou?* [Tlačová správa]. <https://eo.gov.ua/ponad-milyon-ukrainskykh-doshkilniat-ta-milyon-shkoliariv-perebuvaiut-za-kordonom-yak-zberehty-zv-iazok-z-ukrainoiu/2023/12/26/>
- Eurostat. (8. december 2023). Viac ako 4,2 milióna ľudí pod dočasnou ochranou. *Eurostat*. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231208-2?fbclid=IwAR0EH_M3xGAJKkiHCDpAfDWulQzwHxbeY2_EfFMEGRVXWxSipZccWks-n14
- Vysokoškolské a odborné vysokoškolské vzdelávanie na Ukrajine. (2021). Derzstat Ukrajiny. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html

- Hlebová, B., & Piskura, V. (Eds.). (2023). *Transformácia vzdelávania v predškolskom, primárnom a špeciálnom vzdelávaní v 21. storočí*. Prešov: Univerzita v Prešove. ISBN: 978-80-555-3410-7
<https://elibrary.pulib.sk/elpub/view/isbn/9788055534107>
- Hrebeňárová, L., & Trellová, I. (2016). *ABA ako praxou orientované štúdium – možnosti a limity jeho implementácie na Slovensku*. In: *Reflexie o vývoji a trendoch v špeciálnej pedagogike na Slovensku v medzinárodnom kontexte: zborník*. Bratislava: Iris. s. 249–259. ISBN 978-80-89726-79-0.
- Keenan, M., Dillenburger, K., Konrad, M., Debetencourt, N., Vuksan, R., Kourea, L., Pancocha, K., Kingsdorf, S., Brandtberg, H. J., Ozkan, N., Abdelnour, H., Da Costa-Meranda, M., Schuldt, S., Mellon, R., Herman, A., Tennyson, A., Ayvazo, S., Moderato, P., Attard, N., . . . Gallagher, S. (2022). Profesionálny rozvoj behaviorálnych analytikov v Európe: Prehľad 21 krajín.
Behaviour Analysis in Practice, 16(3), 709–729. <https://doi.org/10.1007/s40617-022-00754-0>
- Kingsdorf, S., & Pancocha, K. (2023). Poučenia zo skúseností Českej republiky s vývoj služieb aplikovanej behaviorálnej analýzy pre deti s autizmom. *European Journal of Behaviour Analysis*, 24(1–2), 154–169.
<https://doi.org/10.1080/15021149.2022.2164827>
- Kingsdorf, S., Pančocha, K., Troshanska, J., & Rasimi, T. R. (2022). Skúmanie vnímania potrieb, služieb a schopností českých a severomacedónskych opatrovateľov detí s autizmom a trénerov. *International Journal of Developmental Disabilities*, 70(3), 479–492. <https://doi.org/10.1080/20473869.2022.2111970>
- Krstevska Dojchinoska, L., & Petrushev, G. (2022). Rozvoj vzdelávania osôb so zdravotným postihnutím v Severnom Macedónsku v období 2012–2022. Medzinárodná vedecká konferencia Vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím – súčasná situácia a perspektívy. V *Skopje: Asociácia špeciálnych pedagógov a rehabilitačných špecialistov; Filozofická fakulta UKIM, Pedagogická fakulta Univerzity v Tetove*. Skopje: Asociácia špeciálnych pedagógov a rehabilitačných špecialistov; Filozofická fakulta UKIM, Pedagogická fakulta Univerzity v Tetove.
- Legislatíva a politika | Európska agentúra pre špeciálne potreby a inkluzívne vzdelávanie*. (2021).
<https://www.european-agency.org/country-information/poland/legislation-and-policy>
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. (2005). *Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnej a právnej ochrane detí a sociálnej starostlivosti*. <https://www.employment.gov.sk/sk/legislativa/socialna-pomoc-podpora/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela.html>
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a mládeže Slovenskej republiky. (2008). *Zákon č. 245/2008 Z. z. o vzdelávaní a príprave (zákon o školstve)*. <https://www.minedu.sk/12272-sk/zakony/>
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu, rozvoja a mládeže Slovenskej republiky. (2019). *Zákon č. 139/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch*. <https://www.minedu.sk/26353-sk/pravne-predpisy/>
- Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny. (n.d.). *Schválené normy vysokoškolského vzdelávania*. Načítané 29. januára 2025 z <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
- Národná rada Slovenskej republiky. (2004). *Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v určitých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o doplnení niektorých zákonov (Antidiskriminačný zákon)*. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=473730>

Národná rada Slovenskej republiky. (2005). *Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine*.

<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36>

Ramadani-Rasimi, T. (Ed.). (2023). *Výzvy, ktorým čelia učitelia základných škôl pri práci so žiakmi so špeciálnymi potrebami: Analýza súčasnej situácie v Severnom Macedónsku*. Regionálna akadémia ďalšieho vzdelávania v Odeze (ORAIE).

https://www.researchgate.net/publication/388484845_CHALLENGES_OF_PRIMARY_SCHOOL_TEACHERS_IN_WORKING_WITH_STUDENTS_WITH_SPECIAL_NEEDS_ANALYSIS_OF_THE_CURRENT_SITUATION_IN_NORTH_MACEDONIA

Roll-Pettersson, L., Gena, A., Eldevik, S., Moderato, P., Sigurdardottir, Z. G., Dillenburger, K., Keenan, M., & Ala'i-Rosales, S. (2020). Vysokoškolské vzdelávanie a behaviorálna analýza v Európe: vytvorenie jednotného prístupu k vzdelávaniu odborníkov v oblasti autizmu. *European Journal of Behaviour Analysis*, 21(1), 158–184. <https://doi.org/10.1080/15021149.2020.1758990>

Štandardy pre poruchy autistického spektra: SPDTP. (n.d.). SPDTP. <https://www.standardnepostupy.sk/standardy-poruchy-autistickeho-spektra/>

Štatistické údaje. (2025). Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny. <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>

Trellová, I., & Sádovská, M. (2021). Kompetencie logopédov a behaviorálnych analytikov v manažmente autizmu. *Logopaedika*, 25, 28–37.

https://www.researchgate.net/publication/372344756_Kompetencie_logopeda_a_behavioralneho_analytics_in_the_management_of_children_with_autism

Trpevska, S., Contova, Z., & Cashllarov, M. (2020). Konceptia inkluzívneho vzdelávania.

V Biro Za Razvoj Na Obrazovaniето. <https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/09/Koncepcija-za-inkluzivno-obrazovanie-FINAL-za-pecat.pdf>

UNESCO. (1994). *Salamanské vyhlásenie a rámec pre akciu v oblasti vzdelávania detí so špeciálnymi potrebami*. Digitálna knižnica UNESDOC. Vyhľadanie 28. januára 2025 na <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>

UNICEF. (2022). *Viac ako polovica ukrajinských detí bola po mesiaci vojny vysídlená* [Tlačová správa]. <https://www.unicef.org/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>

Vzdelávací program pre žiakov s autizmom alebo inými pervazívnymi vývojovými poruchami s mentálnym postihnutím v primárnom vzdelávaní. (2016). Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. https://www.statpedu.sk/files/sk/deti-ziaci-so-svvp/deti-ziaci-so-zdravotnym-znevychodnenim-vseobecnym-intelektovym-nadanim/vzdelavacie-programy/vzdelavacie-programy-ziaci-so-zdravotnym-postihnutim-vseobecne-intelektualne-postihnutie/primarne-vzdelavanie-nizsie-stredne-vzdelavanie/vp_pre_ziakov_s_autizmom_alebo_inymi_pervazivnymi_vyvojovymi_poruchami_with_mental_disabilities.pdf

Zákon o základnom vzdelávaní. (2019). Skopje: Úradný vestník Republiky Severná Macedónsko č. 161/19 a 229/20.

Pravidlá pre základné odborné kompetencie mentorov na základných a stredných školách v oblasti vzdelávania.

(2019). Skopje: Úradný vestník Macedónskej republiky. https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2020/08/Pravilnik-za-osnovni-profesionalni-kompetencii-za-nastavnici_18_02_2020.pdf

П P A B И Л И К pre základné odborné kompetencie odborných zamestnancov na základných a stredných školách. (2019). Skopje: Úradný vestník. https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2020/08/Pravilnik-za-osnovni_kompetencii_strucen_sorabotnik_13_02_2020.pdf

Pravidlá prijímania učiteľských/osobných asistentov a pravidiel výberu a menovania učiteľských/osobných asistentov. (2021). Úradný vestník Republiky Severná Macedónia. Č. 161/19 a 229/20.

https://mon.gov.mk/stored/document/2021_Pravilnik_Nachin%20na%20pobaraupanje%20asistenti.pdf

Predpisy o normách, opise kompetencií a pracovných úlohách vzdelávacích a osobných asistentov na základných školách. (2020). Úradný vestník Republiky Severná Macedónia. Č. 161/19 a 229/20.

https://mon.gov.mk/download/?f=Pravilnik%20za%20obrazoven%20i%20licen%20asistent_1.pdf

PRAVIDLÁ PRE FUNKČNÉ HODNOTENIE. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNEJ POLITIKY. (2023).

Úradný vestník Republiky Severná Macedónia č. 104/19, 146/19, 275/19, 302/20, 311/20, 163/21, 249/21, 99/22 A 236/22. <https://mon.gov.mk/stored/document/Pravilnik%20za%20funkcionalna%20procenka.pdf>

V П A T C T B O pre začatie spolupráce medzi základnými školami a zdrojovými centrami, centrami podpory vzdelávania a inými základnými školami. (2020). Úradný vestník Severnomacedónskej republiky č. 161/19 a 229/20. <https://mon.gov.mk/stored/document/Upatstvo%20za%20nacinot%20na%20sorabotka%20pomegu%20OU%20i%20OU%20so%20resursen%20centar.pdf>

